

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Vývoj kritické recepce próz Jana Balabána

Anna Fenclová

Bakalářská práce

2018

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2016/2017

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Anna Fenclová**
Osobní číslo: **H15189**
Studijní program: **B7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Historicko-literární studia**
Název tématu: **Vývoj kritické recepce próz Jana Balabána**
Zadávající katedra: **Katedra literární kultury a slavistiky**

Zásady pro vypracování:

Pisatelka se pokusí o zmapování a analýzu kritické rozpravy nad dílem Jana Balabána. Se zřetelem ke všem relevantním rovinám kritického vnímání a hodnocení uměleckého textu nastíní nejvýraznější tváře dosavadního vývoje tohoto diskurzu – v usazení do širšího kontextu celkového vývoje (resp. jeho kritické recepce) české prózy posledních zhruba dvou desetiletí.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

BARTHES, Roland. Kritika a pravda. Podlesí, 1997. ISBN 80-86019-53-5.

ČERNÝ, Václav. Co je kritika, co není a k čemu je na světě. Brno, 1968. ISBN neuvedeno.

FIALOVÁ, Alena (ed.) V souřadnicích mnohosti. Česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích. Praha, 2014. ISBN 978-80-200-2410-7.

HAMAN, Aleš. Nástin dějin české literární kritiky. Jinočany, 2000. ISBN 80-86022-63-3.

HRUŠKA, Petr - MACHALA, Lubomír - VODIČKA, Libor et al. (eds.) V souřadnicích volnosti. Česká literatura devadesátých let dvacátého století v interpretacích. Praha, 2008. ISBN 978-80-200-1630-0.

KAUTMAN, František. K typologii literární kritiky a literární vědy. Praha, 1996. ISBN 80-85625-35-0.

KOSTŘICOVÁ, Blanka. Sestupy a naděje Jana Balabána. Olomouc, 2013. ISBN 978-80-905527-0-8.

TRÁVNÍČEK, Jiří. Ve studených vodách svobody. Česká literatura 1989-2009. In Host 26, 2010, č. 10, s. 33-38. ISSN 1211-9938.

Stati, kritiky, recenze, články atd. v odborných literárněvědných a jiných periodikách a v denním tisku.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Ivo Říha, Ph.D.

Katedra literární kultury a slavistiky

Datum zadání bakalářské práce:

30. dubna 2017

Termín odevzdání bakalářské práce:

31. března 2018

prof. PhDr. Karel Hrdl, OSc.
děkan

L.S.

PhDr. Miroslav Kouba, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2017

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

Ve Chmelišti dne

Anna Fenclová

PODĚKOVÁNÍ

Tímto bych ráda poděkovala především vedoucímu své bakalářské práce PhDr. Ivo Říhovi, Ph.D., za cenné rady, vstřícnost, odbornou pomoc a čas, který strávil nad mou prací. Také děkuji mé rodině za trpělivost a podporu.

ANOTACE

Předkládaná bakalářská práce se zabývá vývojem kritické recepce próz českého spisovatele Jana Balabána. První část je zaměřena na podobu současné české literární kultury a na její proměny, které přišly po roce 1989. Následující poddíly obsahují generační i tematické zařazení analyzovaného autora, v těchto dílčích podkapitolách jsou krátce popsány obsahy jeho publikovaných děl. Druhý oddíl práce obsahuje vymezení pojmu literární kritika, a to, jak s ním pracuji. Dále je popsána podoba současné české literární kritiky, její vývoj a představena jsou tištěná i internetová periodika, která se zabývala literární tvorbou Jana Balabána. Poslední, výzkumná část zahrnuje analýzu kritických ohlasů na jeho prozaická díla. Tato část je rozdělena z hlediska jednotlivých aspektů, kterým kritika věnovala nejvíce pozornosti. Jedná se o téma, postavy, žánr a vypravěčský styl a postup, do kterého je zahrnut čas, prostor, jazyk, kompozice a také vypravěč a hledisko. Zvláštní pozornost je věnována kritickému přístupu k dílu po smrti Jana Balabána a rovněž soubornému vydání děl. V závěrečné části textu je popsán vývoj kritického nahlížení na jeho díla a následná komparace různých názorů jednotlivých kritiků.

KLÍČOVÁ SLOVA

Balabán Jan, český spisovatel, současná česká literatura, kritická recepce, česká literární kritika, kritik

TITLE

The development of the critical reception of Jan Balabán's prose

ABSTRACT

This bachelor thesis deals with the development of the critical reception of Jan Balabán's prose. The first part contains contemporary Czech literature culture and transformation which came after 1989. The subchapter that follows is focused on generational and thematic classification of the author, which describes the contents of his published books. The second chapter is focused on the definition of the term 'literature criticism' and how I will work with it. It describes the development of contemporary Czech literature criticism, printed and internet periodicals, which contain critical articles of Jan Balabán's prose. The last and main part of my bachelor thesis is concerned with the analysis of critical reception of Jan Balabán's published prose. This chapter is divided by the most critical aspects – themes, characters, genre, and the author's literary style which consists of time, place, composition and the narrator's point of view. Important parts are critical articles after the death of Jan Balabán and a complete edition of his work. At the end, a complex development of the critical reception of Jane Balabán's prose and comparison of opinions of individual's critics is described.

KEYWORDS

Balabán Jan, Czech literature, contemporary Czech literature, Czech literary criticism, critic, critical reception

ÚVOD	1
1 PODOBA SOUČASNÉ LITERÁRNÍ KULTURY	4
1.1 Proměna literatury a literární kultury po roce 1989	4
1.2 Generační a tematické zařazení Jana Balabána	7
1.3 Osobnost Jana Balabána	8
1.4 Autorova literární tvorba	9
2 ČESKÁ LITERÁRNÍ KRITIKA	15
2.1 Vymezení pojmu literární kritika	15
2.2 Podoba současné české literární kritiky	17
2.3 Literární a internetové časopisy	19
3 KRITICKÁ RECEPCE PRÓZ JANA BALABÁNA	22
3.1 Téma	22
3.2 Postavy	28
3.3 Vypravěčský styl a postup	33
3.3.1 Čas	36
3.3.2 Jazyk	37
3.3.3 Kompozice	38
3.3.4 Prostor	40
3.3.5 Vypravěč a hledisko	41
3.4 Žánr	42
3.5 Kritika po smrti autora	44
3.6 Souborné vydání děl	46
ZÁVĚR	49
SUMMARY	54
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	55

ÚVOD

Současný literární svět vzrostl do obrovských rozměrů a dospěl do fáze, kdy běžný čtenář jen velmi stěží může mít přehled v nově vydaných titulech. Těžké to nemají jen recipienti textů, ale i samotní autoři, kterých je dnes nepřeborné množství. Někteří se tak se pokoušejí přicházet stále s novými a nápaditějšími příběhy, kterými by mohli oslovit nejen co nejširší okruh čtenářů, ale i odbornou kritiku.

V předkládané bakalářské práci se budu zabývat analyzováním ohlasu literárních kritiků na všechna vydaná prozaická díla již zesnulého českého autora Jana Balabána. Největší zřetel budu brát především na rysy próz, které kritiky nejvíce zajímaly, jako jsou postavy, témata nebo vyprávěcí styl. Také popíši vývoj jeho kritické recepce, zásadní zlom ve vnímání autora, a také to, jak literární kritika utvářela jeho autorský obraz. Pracovat budu zejména se souborným dílem vydaným z pozůstalosti nakladatelstvím Host.

V úvodní části představím českou literární kulturu a její proměny po revolučním roce 1989, které měly zásadní vliv na současnou podobu literatury i na zkoumaného autora. V této kapitole uvedu významná nakladatelství, tištěná i elektronická periodika a literární ceny, obzvláště ty, se kterými je spojeno jméno Jana Balabána. Poté se přesunu ke generačnímu zařazení Balabána, kde přiblížím, kteří spisovatelé začali publikovat po roce 1989. Zaměřím se především na autory střední generace, ke kterým se řadí právě Jan Balabán a poté i na autory s ním tematicky spřízněné.

Na to navážu kapitolou, ve které stručně popíšu osobnost Jana Balabána jako současného prozaika.¹ Stručně budu charakterizovat jeho prozaickou tvorbu, vstup do literárního světa povídkovým souborem *Sředověk* a následně všechny jeho další knižně publikované prózy. V závěru tohoto úseku mé bakalářské práce shrnu významné a nejčastější atributy jeho autorského stylu

Celkové interpretaci autorova díla se věnovala Blanka Kostřicová ve své studii *Sestupy a naděje Jana Balabána*,² kde se pokusila na základě zkoumaných prozaických i dramatických děl popsat celkový vývoj jeho tvorby. Cílem mé práce není výklad všech jeho titulů, ale považuji za přínosné také krátce vyložit autorův literární styl. Osobou autora, samotnými prózami

---

¹ Pojem *současná* literatura vztahuji k dění v české kultuře od 90. let 20. století. Výraz *současný prozaik* se neváže k fyzické existenci autora.

² KOSTŘICOVÁ, Blanka. *Sestupy a naděje Jana Balabána*. Olomouc. 2013.

a jejich kritickou reflexí se zabývaly i další bakalářské práce. Například Matouš Zdobinský do své práce *Jsme tady, Možná že odcházíme, jejich komparace a kritická reflexe*³ zařadil kritické přijetí těchto významných děl autora. Hana Vildová se v práci *Jan Balabán: Hledisko centra a periferie*⁴ pokusila interpretovat a popsat problematiku Balabánových postav žijících na periférii. Existenciální motivy v dílech rozebrala ve své diplomové práci *Existenciální motivy v díle Jana Balabána*⁵ Tereza Valášková. Vzniklo ještě několik dalších závěrečných prací, které se věnovaly prózám Jana Balabána, a není naším cílem je všechny zmiňovat. Nikdo se však zatím nepokusil popsat celkovou kritickou recepci analyzovaného autora.

V následujícím oddílu se budu věnovat české literární kritice. Vymezím si pojetí kritiky, a to jak s tímto pojmem v úseku literárněkritickém budu pracovat. Popíši, jak by měl literární kritik postupovat a čím se zabývat, mé pojetí postavím na základě studie Václava Černého. Po teoretickém přehledu a popisu příslušných pojmů uvedu podobu současné české literární kritiky, zaměřím se na především na recenzenty zabývající se analyzovaným autorem. Také představím nevýznamnější literární periodika tištěná a zastoupení kritiky na knihy Balabána v nich i na internetových portálech zaměřených na literaturu. Ve třetím a také hlavním úseku práce budu analyzovat literárněkritický diskurz publikovaných próz Jana Balabána. Tuto kapitolu rozdělím do pododdílů, které se budou zaměřovat na nejčastější aspekty zkoumání literárních kritiků, jakou jsou témata, postavy, vyprávěcí styl a postup, čas, jazyk, kompozice nebo prostor. Také naznačím problematiku žánrového vymezení autora a neposlední řadě také nastíním problematiku kritiky po jeho smrti. Postupovat budu chronologicky od nejstaršího díla po to nejnovější a zároveň i poslední. Prameny pro popsání vývoje literární recepce mi budou recenze v odborných periodikách, denním tisku i na internetových literárních stránkách.

---

³ ZDOBINSKÝ, Matouš. *Jsme tady a Možná že odcházíme Jana Balabána, jejich komparace a kritická reflexe*.

⁴ VILDOVÁ, Hana. *Jan Balabán: Hledisko centra a periferie*. Praha, 2012. bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta.

⁵ VALÁŠKOVÁ, Tereza. *Existenciální motivy v díle Jana Balabána*. Brno, 2015. magisterská diplomová práce. Masarykova univerzita, Fakulta pedagogická.

V závěru mého textu bych ráda přinesla odpovědi na několik otázek. Především na to, kterým hlediskům jeho tvorby recenzenti věnovali největší pozornost, co bylo Balabánovi nejčastěji vytýkáno a za co byl naopak nejvíce opěvován. Pokusím se zjistit v jakých názorech se kritici nejvíce shodovali a kde se rozcházeli. Ráda bych odpověděla na to, jak se proměňovalo nahlížení literárních kritiků na všechny vydané prózy Jana Balabána. Také jaký vliv na autorovu recepci měly literární ceny a jak se změnil pohled kritiků na autora po tragické události jeho úmrtí.

1 PODOBA SOUČASNÉ LITERÁRNÍ KULTURY

1.1 Proměna literatury a literární kultury po roce 1989

Má bakalářská práce je zaměřená na autora Jana Balabána, který do literatury vstoupil až v polovině let devadesátých, byl tedy silně ovlivněn minulým režimem a to se také promítlo do řady jeho děl. Ráda bych proto v této kapitole popsala nejvýznamnější změny v literatuře a literární kultuře, které ovlivnily i dílo analyzovaného autora. Pro popsání této situace využiji publikace *V souřadnicích volnosti. Česká literatura devadesátých let dvacátého století v interpretacích*, také *V souřadnicích mnohosti. Česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích* a studii od Jiřího Trávnička *Ve studených vodách svobody*.

Pád komunistické vlády v roce 1989 s sebou přinesl mnoho výhod a posléze i nevýhod. Před revolucí se literatura dělila do tří základních odvětví: oficiální literatura, která byla povolena cenzurou, exilová vycházející v zahraničí a samizdatová, která vznikala tajně většinou na náklady tvůrce textu. Tyto tři proudy se následně spojily a byla zrušena i do té doby panující cenzura. To zapříčinilo silný až nekontrolovatelný rozvoj literární kultury u nás. Začala se zakládat nová nakladatelství, která se následně předbíhala ve vydávání nových knih. Také současně vznikala různá periodika, literární spolky a organizace.⁶

Z nově založených nakladatelství bych ráda předně zmínila brněnské Vetus Via které vzniklo oddělením od Votobie v roce 1993 díky Jaroslavu Erikovi Fričovi. Dodnes přináší nejen autory katolické orientace, ale i různé edice jako například *Želetavka* (poezie), *Edice dobré četby*, ve které vyšly dvě Balabánovy knihy (*Prázdniny* a *Kudy šel anděl*) a také edici *Díla a lidé* zaměřující se na filozofii nebo teologii.⁷

Dalším významným nakladatelstvím publikujícím po listopadových událostech knihy Jana Balabána se stal Host. Vydávání děl pod záštitou samizdatového časopisu Host se ujal Dušan Skála na začátku devadesátých let, po něm převzali činnost revue i nakladatelství Miroslav Balašík a Tomáš Reichel, kteří ho vedou dodnes.⁸ Od počátku svého působení se Host

---

⁶ TRÁVNÍČEK, Jiří. *Ve studených vodách svobody. Česká literatura 1989-2009*. In *Host* roč. 26, 2010, č. 10, s. 33-38. Dostupné také z: <http://casopis.hostbrno.cz/archiv/2010/10-2010/ve-studenych-vodach-svobody>

⁷ Autor neuveden; Kořeny obecně prospěšné společnosti. Christiania, [cit. 2017-26-12]. URL: <http://www.christiania.cz/christiania/koreny>.

⁸ Autor neuveden; Historie nakladatelství. Host nakladatelství, [cit. 2017-26-12]. URL: <http://nakladatelstvi.hostbrno.cz/o-nas/historie>.

zaměřoval na autory přinášející nové i kontroverzní pohledy na svět, anebo na nadějně debutanty.⁹

Vzhledem k velikosti české kultury vznikla i přemíra nových periodik, z nichž některá navazovala na starší časopisy a s některými z nich je spjat i analyzovaný autor. Z těch nově vzniklých představím *Revolver Revue*, která vycházela již v samizdatu od roku 1987. V revue lze najít články o literatuře a výtvarném umění a ukázky některých literárních děl. Od poloviny let devadesátých se její součástí stala i Kritická příloha.¹⁰ Balabánovy povídky byly otištěny ve třech číslech (18/1992, 22/1993, 24/1993). V Kritické příloze se také objevily recenze románu *Černý Beran*, *Zeptej se táty* a povídkového souboru *Možná že odcházíme* a *Jsme tady*.¹¹

Dalším významným periodikem, se kterým je spojen Jan Balabán, je týdeník *Respekt* založený v roce 1989 seskupením samizdatových žurnalistů. Tematicky je zaměřen na kulturu, politiku ale i ekonomiku.¹² Prvním článkem Sodoma umělců komora přispěl Balabán do časopisu už na přelomu tisíciletí. Následně od roku 2007 byly jeho krátké fejetony publikovány pravidelně každý měsíc. Jeho posledním článkem téměř před smrtí se stal *Do očí z 11. dubna 2010*.

I velké české deníky se začaly zajímat o literární život a do svých výtisků zařadily i přílohy o literatuře. Deník *Právo* vytvořil přílohu *Salon*, kde se objevují především beletristické ukázky. Články o literatuře zařadila do své přílohy *Víkend* i *Mladá fronta dnes*. *Hospodářské noviny* sice nezavedly samostatnou přílohu, ale rozšířily páteční vydání o jednu stranu zabývající se kulturními záležitostmi a literárními kritikami.¹³

S příchodem internetu (1992) a jeho silicím působením na populaci se proměnila i literární kultura. Mnoho časopisů přeneslo svou základnu na internet (*Aluze*) nebo alespoň vytvořilo zrcadlo podoby tištěné (*Texty*, *Respekt*), vznikala i nová čistě internetová periodika a portály (*Dobrá adresa*, *iLiteratura*, *Portál české literatury*).¹⁴

Trh se rychle zaplnil tituly různých žánrů. Největší oblibě se těšily například knihy dříve zakázané, vzpomínková literatura, díla autorů z exilu (Josef Škvorecký, Milan Kundera) nebo

---

⁹ HRUŠKA, Petr - MACHALA, Lubomír - VODIČKA, Libor et al. (eds.) *V souřadnicích volnosti. Česká literatura devadesátých let dvacátého století v interpretacích*. Praha, 2008. s. 28.

¹⁰ Tamtéž, s. 30.

¹¹ Autor neuveden; Jan Balabán. *Revolver Revue*, [cit. 2017-27-12]. URL: <http://www.revolverrevue.cz/jan-balaban>

¹² Autor neuveden; Kontakty. *Respekt*, [cit. 2017-27-12]. URL: <https://www.respekt.cz/kontakty>

¹³ FIALOVÁ, Alena (ed.) *V souřadnicích mnohosti. Česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha, 2014. s. 27.

¹⁴ Tamtéž, s. 29-30.

ta tematizující historii. Neúspěch pocítili naopak spisovatelé, kteří se před revolucí hlásili k totalitnímu systému a jeho ideám. Postupem času vznikla snaha reeditovat světová díla, která dříve byla pro režim z různých důvodů nepřijatelná.¹⁵ Tato přesycenost knihkupectví se stala velkým úskalím české literatury, nakladatelé museli začít bojovat o čtenáře, kteří se přestávali orientovat v tomto množství knih. Knihkupci začali nabízet stále zajímavější tituly a vymýšlet nové formy oslovování konzumentů knih. Jednou z forem se stala například autorská čtení, autogramiády nebo literární ceny.¹⁶

Ocenění pro spisovatele vznikla celá řada. V letech 2001 až 2010 získávali spisovatelé celkem 74 literárních cen. Čtenáři tak ztrácejí možnost vyznat se v takovém množství knih a vliv na prodej tedy získalo jen pár ocenění. Jedním z nich je Magnesia litera, kterou od roku 2002 uděluje sdružení Litera. Už od začátku byla cena zamýšlena jako marketingový nástroj, který bude každoročně vysílat Česká televize. Mnoho spisovatelů však mělo k televizní prezentaci předávání ambivalentní postoj. I přestože tato cena stále vyvolává v literárním světě debaty, funguje jako podstatné lákadlo pro čtenáře. To pocítil i Jan Balabán v roce 2005, kdy jeho kniha *Možná že odcházíme* zvítězila v kategorii Kniha roku. O šest let později dokonce jako Kniha desetiletí. V témže roce vyhrála také próza *Zeptej se táty*, vydaná až po smrti tvůrce.

Dalším významným oceněním literátů je Státní cena za literaturu, na kterou byl autor také nominován opět s knihou *Možná že odcházíme*. Předávaná je již od dvacátých let 20. století, kdy byla udělována především za celoživotní dílo starším autorům.¹⁷

Po euforii, která zavládla po ukončení totality, následovaly problémy literární kultury, nejen kvůli rozmachu nových podniků zaměřených na produkci knih. Začátkem nového tisíciletí zaniklo mnoho starších i mladších nakladatelství, jako například Mladá fronta, Ivo Železný nebo Petrov, i přestože vydával silné tituly Michala Viewegha.¹⁸

Velké množství děl přestalo být pro konzumenty textů něčím zajímavým a rapidně se omezila jejich koupě. Oblíbené přestávají být texty autentické jako vzpomínky a memoáry. Tyto knihy rychle stárnou a kvůli jejich přehnaným nákladům končí často ve výprodejích a prodej se tak stává prodělečným. Do literatury také začaly vstupovat tituly, které byly napsány čistě pro

---

¹⁵ Tamtéž, s. 14.

¹⁶ Tamtéž, s. 16.

¹⁷ Tamtéž, s. 19-20.

¹⁸ Tamtéž, s. 17.

potřebu čtenáře odreagovat se. Z tohoto čtiva se stal pouhý spotřební artikl.¹⁹ Vydání umělecky a čtenářsky obtížnější literatury a poezie muselo začít být podporováno ze strany státu. Díky grantům od Ministerstva kultury a příspěvkům od literárních nadací, můžeme stále na pultech objevit nejen „odpočinkové“ tituly ale i hodnotná umělecká díla.²⁰

1.2 Generační a tematické zařazení Jana Balabána

Změny po roce 1989 nepřinesly nejen dříve zakázané autory a jejich publikace ale i nové spisovatele debutující až po převratu. Jedním z nich byl i Jan Balabán, stejně tak i Michal Viewegh nebo Miloš Urban.

Českou prózu lze definovat dvěma krajními body, do jednoho z těchto pólů patří texty vysoké literatury pracující s esejistickými a experimentálními prvky, druhý pól tvoří próza marketingová a komerční, která se snaží zalíbit širokému čtenářskému okruhu. Mezi těmito krajnostmi se nachází tituly, které si udržely určitou uměleckou hodnotu, ale stále se pokouší zaujmout i běžného čtenáře. Ikonou zmiňovaného středního proudu se staly právě texty Vieweghovy.²¹

Také lze spisovatele rozlišovat podle věkového aspektu: autoři starší generace, střední a nejmladší. Ke starší generaci se řadí tvůrci publikující již v šedesátých letech minulého století, kteří často vydávali svá upravená nebo rozšířená starší díla. Zástupci této skupiny jsou Arnošt Lustig (*Krásné zelené oči*), Josef Škvorecký (*Zbabělci*) nebo Ota Filip (*Sedmý životopis*) Jan Balabán přísluší věkově ke střední generaci narozené od čtyřicátých do šedesátých let dvacátého století, poznamenané komunistickým systémem. Někteří z nich tvořili žánrově smíšené, experimentální a postmoderní texty jako například Daniela Hodrová (*Citlivé město*), Jiří Kratochvíl (*Medvědí román*), či Michal Ajvaz (*Druhé město*). Další autoři zaujímali spíše polohu pochybností o životě a vzpomínek jako analyzovaný Jan Balabán nebo Jiří Hájíček, i přesto že se tematicky odlišují. Náleží sem v neposlední řadě i satirický Michal Viewegh a politicko-kritický Miloš Urban. Mezi nejmladší spisovatele zabývající se obzvláště

---

¹⁹ HRUŠKA, Petr - MACHALA, Lubomír - VODIČKA, Libor et al. (eds.) *V souřadnicích volnosti. Česká literatura devadesátých let dvacátého století v interpretacích*. Praha, 2008. s. 16-17.

²⁰ FIALOVÁ, Alena (ed.) *V souřadnicích mnohosti. Česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha, 2014. s. 13-14.

²¹ Tamtéž, s. 341.

milostnými a jinými intimní vztahy patří z velké části ženy, například Petra Hůlová (*Přes matný sklo*) nebo Petra Soukupová (*K moři*).²²

Autora lze definovat také podle typu jeho prózy a tématu. Alena Fialová zařadila tvorbu Jana Balabána do kategorie soukromých dramát spolu s Emilem Haklem (*O rodičích a dětech*) a s některými díly Viewegha (*Román pro muže, Vybíjená*), nebo Martina Reinera (*Lucka, Maceška a já*). Tito tvůrci nejčastěji zobrazují současné mezilidské vztahy, jejich problematiku a z toho plynoucí životní zlomy a problémy nebo hledání životní naděje. Dalšími společnými rysy je autobiografičnost jejich děl a propojení prostorů v knihách. Veškeré tyto aspekty prózy soukromých dramát můžeme shledat téměř ve všech dílech Jana Balabána.²³

1.3 Osobnost Jana Balabána

Jméno Jana Balabána bude vždy silně spojené s Ostravou, kde žil od jednoho roku svého života, narodil se ale 29. ledna 1961 v Šumperku. Sám tvrdil, že ačkoliv se jeho rodiče s tímto průmyslovým městem nikdy úplně nesžili, on ho má svým způsobem rád.²⁴ V rozhovoru pro literární revue *Třistatřicetři* říká, že začal psát už jako dítě, kdy se pokoušel dopsat další díl ke Štorchovu románu *Lovci mamutů*. Následně na gymnáziu v Ostravě psal dokonce poezii.²⁵ Z prostředí Ostravy se přesunul do Olomouce, kde vystudoval anglický a český jazyk na Filozofické fakultě Univerzity Palackého. Díky perfektní znalosti anglického jazyka začal pracovat jako technický překladatel ve Vítkovických železárnách v Ostravě na dalších patnáct let. V roce 2000 se rozhodl tvořit překlady i mimo železářny. Možná i díky tomu, že jeho bratr byl umělec, začal také psát výtvarné recenze do *Mladé fronty dnes* a do *Ateliéru* a stal se spoluzakladatelem výtvarné skupiny *Přirození*. Svou literární činnost pro veřejnost započal publikováním krátkých povídek a fejetonů v různých literárních a kulturních periodikách jako jsou *Revolver Revue*, *Literární noviny*, *Host* a mnoho dalších. Zemřel ve svých nedožitých padesáti letech 23. dubna v roce 2010.²⁶ Rok po jeho odchodu vyšel k jeho nedožitým padesátým narozeninám v nakladatelství Kalich sborník *Honzo, ahoj!: setkání s Janem*

---

²² Tamtéž, s. 341-342.

²³ Tamtéž, s. 349-350.

²⁴ LUKES, Jan, SCHMITD, Jan. Bouřlivé proměny Ostravska. In *Třistatřicetři* [televizní pořad]. ČT, 2005. ČT2 11. 5. 2005 36:03. Dostupné také z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1096008034-tristatricettri/205562254200003/video/>

²⁵ Tamtéž

²⁶ ŘÍHOVÁ, Zuzana. Jan Balabán. *Slovník české literatury po roce 1945*, 30 prosince 2015 [cit. 2018-01-01]. URL: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1639>

*Balabánem*²⁷ Ve sborníku se objevují vzpomínky, dopisy i fotografie od jeho přátel, rodiny, kolegů i čtenářů, také Balabánovy zápisky z deníků.

Za zmínku stojí jeho krátké fejetony, kterými pravidelně přispíval od roku 2007 až téměř do své smrti do týdeníku *Respekt*, konkrétně do rubriky *Mimochodem*. V těchto nedlouhých příspěvcích se nejčastěji zamýšlel nad současnými problémy světa, nad lidmi, kulturou a často se, stejně jako v jeho knižních publikacích, zaměřoval na všední situace lidských životů.

1.4 Autorova literární tvorba

Pro každého spisovatele je důležitý debut, neboť každá jeho další díla budou pravděpodobně s jeho vstupem do literatury poměřována. Také příznivé uvedení autora dokáže rychle nastartovat úspěšnou kariéru spisovatele, jako tomu bylo například u Michala Viewegha.

Balabán nejdříve publikoval pouze časopisecky, a to zejména v *Revolver Revue* v devadesátých letech. Knižním debutem se stala jeho povídková kniha *Středověk*, která vyšla roku 1995 v nakladatelství Sfinga. Dílo obsahuje sedmáct povídek rozdělených na dvě části. Balabánův styl je v této knize ještě značně syrový a neukotvený, možná to je důvodem toho, že souboru *Středověk* nebyla věnována téměř žádná literárněkritická pozornost. V jediné dohledatelné samostatné literární kritice v časopise *Weles* Petr Motýl píše, že Balabán je „takovej divokej a temnej ostravskej Jáchym Topol.“²⁸ Můžeme dokonce říci, že pro čtenáře je svazek těžce stravitelný, předně svou lyričností a fantaskností. Balabánova přítelkyně Blanka Kostřicová ve své knize *Sestupy a naděje Jana Balabána* vysvětluje na první pohled matoucí název *Středověk*. Nezasvěcený čtenář by si mohl totiž titul knihy pojit s onou obsaženou temností. Kostřicová však vysvětluje, že označení je odvozeno od středního věku hrdinů povídek. Texty tedy pojednávají o člověku, který je na sestupu.²⁹

Dalším, podle kritiky již zdařilejším Balabánovým literárním počinem byla třídílná próza *Boží lano* (1998), která byla publikována nakladatelstvím *Vetus Via* v Edici dobré četby. Zde autor upouští od přemíry lyričnosti, a tvoří dílo více přístupné, ale přesto se jí částečně drží. Nadále je však plné myšlenek a úvah, to je ale pro Balabána typické po celé jeho tvůrčí období. První část, která nese název *Americká elegie*, je vyprávěna pomocí proudu řeči a obsahuje hlavně

---

²⁷ IWASHITA, Daniela, ed. a PLZÁK, Michal, ed. *Honzo, ahoj!: setkání s Janem Balabánem*. Kalich, 2011.

²⁸ MOTÝL, Petr. Jan Balabán- „Středověk“. In *Weles* zima, 1995/1996, s. 29. Dostupné také z: http://www.nehybnost.cz/weles/Weles_01_1996.PDF

²⁹ KOSTŘICOVÁ, Blanka. *Sestupy a naděje Jana Balabána*. Olomouc, 2013. s. 20.

vzpomínky. Také se zdá, že v některých místech funguje na základě asociace. „Když jsem se vracel první den z gymnázia domů, utrhlo se mi ucho igelitové tašky a všechny knihy a sešity se mi rozložily po tramvajových kolejkách jako knihovna rabovaná při domovní prohlídce, i s geometrií a atlasem světových dějin, takhle přeci Němci, gestapáci, hitleráci, vyhazovali knihy z regálů...“³⁰ Podle Kostřicové představuje tento úsek minulost.³¹ Následuje povídka *Studené jaro*, která vypráví o hrdinově současnosti a jeho beznaději. Velice silně působí úsek textu ze strany 37 (svazek II. *Romány a novely*), kde autor poukazuje na pokrytectví lidí, kteří se snaží dodržovat deset božích přikázání. Staví do kontrastu náboženské texty a vulgarismy: „Čtvrtý. Pomni na den Hospodinův, abys jej světil. Šest dní budeš dělat věci, kterým nevěříš, jíst, co ti nechutná, dávat, čeho si neceníš, brát, co ti nepatří, a sedmého dne to oslavíš. Zlitý duchovní kořalkou se uložíš mezi trosky svého díla, ty i tvůj dům i žena tvá i služebník tvůj i děvka tvá i hovado tvé i příchozí, jenž jest v branách tvých.“³² Poslední kapitola je nazvána *Znamení* a pojednává nejvíce o hledání, konkrétně zde hlavní protagonista pátrá po ztraceném náboženském sboru. Tuto pasáž označuje Blanka Kostřicová jako hledání naděje.³³

V témže roce jako *Boží lano* vychází i povídková kniha *Prázdniny* již ve známém Brněnském nakladatelství Host. Tento soubor povídek, opět zastihuje hlavní postavy v určité nepříjemné, na první pohled beznadějně situaci, jakou je například rozvod. Znovu se tu můžeme setkat s pocity, které souvisejí s krizí středního věku, jedinou nadějí zde představuje vztah otce s dítětem.³⁴ I u této knihy uvádí Blanka Kostřicová na pravou míru název, i přesto, že se zdá být celkem jasný. Vysvětluje termín *prázdniny*, který neoznačuje dobu, kdy děti nemusí chodit do školy, i přesto že v několika povídkách je tento čas popsán, ale popisuje spíše prázdno a pocity nenaplnění.³⁵ Povídky na sebe volně navazují, postavy přechází z jedné části do druhé, a tak je vytvářen jakýsi nelineární román. V roce 2007 byla kniha opět vydána a dokonce s CD audionahrávek čtyř povídek knihy, které čte sám autor. V jednom z rozhovorů říká, že „Spisovatel by neměl být jen člověk u stolu nebo u papíru, tento kontakt poté vyvolává diskuze a možnosti setkání.“³⁶

---

³⁰ BALABÁN, Jan. *Romány a novely*. Brno, 2011. xv s. Dílo; sv. 2, s. 19.

³¹ KOSTŘICOVÁ, Blanka. *Sestupy a naděje Jana Balabána*. Olomouc, 2013. s. 41.

³² BALABÁN, Jan. *Romány a novely*. Brno, 2011. xv s. Dílo; sv. 2, s. 37.

³³ KOSTŘICOVÁ, Blanka. *Sestupy a naděje Jana Balabána*. Olomouc, 2013. s. 44.

³⁴ Tamtéž, s. 47.

³⁵ Tamtéž, s. 57.

³⁶ FALTÝNEK, Vilém. *Prázdniny Jana Balabána*. [zvukový záznam na internetových stránkách] *Vltava rozhlas*. 2008. Dostupné také z <https://vltava.rozhlas.cz/prazdniny-jana-balabana-5114385>

Po krátkých prozaických žánrech se Balabán v roce 2000 zaměřil na neurčitý útvar na pomezí románu a novely. O vydání knihy s názvem *Černý Beran* se postaralo nakladatelství Host. I v této knize je oproti předchozím posílena epičnost. Stěžejním tématem je vyrovnání se s minulostí a s odchodem. Ústřední postavou je muž asi čtyřicetiletý, který přes osudy svého strýce hledá odpovědi na palčivé otázky a problémy svého vlastního života. Prolíná se zde nejen přítomnost s minulostí, ale také prostory Ostravska a Kanady. Do děje jsou zasazeny dva příběhy označené kurzívou, které se zdají, že nesouvisejí s celkovým obsahem knihy. Jeden je ryze fantaskní o Animukovi a druhý posazený spíše do polohy sci-fi. Blanka Kostřicová konstatuje, že předchozí tři knihy se zaměřují spíše na smíření se s životem a s tím, co už se odehrálo. V *Černém beranovi* se však stává dominantou smrt a zůstane jí až do posledního autorova díla.³⁷

Další delší prózou se stal román *Kudy šel anděl* vydaný v nakladatelství Vetus Via v roce 2003. Setkáváme se zde se silně autobiografickým hlavním hrdinou ve středních letech rozvedeným Martinem Vránou.

Můžeme sledovat krátké vhledy do osudů a niter dalších postav, kterých není v knize málo, a jsou různým způsobem propojené s Martinem. V románu silně zaznívá retrospektivní dějová linka, například ve formě vzpomínek na dětství a dospívání ústřední postavy. Díky vzpomínkám a ztrátám shledává Kostřicová román tematicky shodným s *Božím lanem*³⁸. Tentokrát číslované kapitoly jsou vyprávěny pomocí er-formy. Kniha končí slovy Martina Vrány, který se probouzí z kómatu po srážce autem: „Jsme tady“, tato replika se se stala následně titulem přespříští Balabánovy knihy.

Rok od vydání prózy *Kudy šel anděl* byl nakladatelstvím Host publikován soubor *Možná že odcházíme*, který můžeme považovat za stěžejní v Balabánově literární produkci. Po dvou delších žánrech se opětovně vrátil k povídkám a možná právě proto se stal titul tak úspěšným. Nominován byl na Státní cenu za literaturu, zvítězil v anketě Kniha roku Lidových novin a také vyhrál silně mediálně propagovanou Magnesii literu v roce 2005 a následně také Magnesii Literu kniha desetiletí v roce 2011. O dva roky později byla kniha dokonce zinscenována jako divadelní představení ve Švandově divadle v Praze. Povídková série byla také opěvována jak literární kritikou, tak i běžným čtenářstvem, jak potvrzuje v televizním pořadu *Čtenářský deník*

---

³⁷ KOSTŘICOVÁ, Blanka. *Sestupy a naděje Jana Balabána*. Olomouc, 2013. s. 58.

³⁸ Tamtéž, s. 77.

básník Ivan Motýl.³⁹ Téměř celá Balabánova tvorba se pojí se slovy těžkost, bolest, deprese nebo marnost, jinak tomu není ani u této povídkové sbírky. I přesto, že i naděje má v souboru své místo, převládající neblahé pocity sám Balabán zdůvodňuje těmito slovy: “Já nepíšu tak jak bych chtěl, já píšu tak jak musím.”⁴⁰ Hlavní postavy jsou zejména muži, kteří se krátkých příbězích mnohokrát obracejí do minulosti, jsou plni beznaděje a pochybností o víře. V několika povídkách se vyskytuje také téma cesty ve formě odchodu. Některé úseky můžeme díky všedním až stereotypním situacím a triviálním dialogům charakterizovat jako panelákovou poetiku.⁴¹ Balabánovi jde ale zejména o vztahy, které jsou podle něj v dnešní uspěchané době značně problematické.⁴²

Autorova další povídková sbírka o deseti povídkách *Jsme tady* (2006) zachycuje hrdiny, kteří se nachází v kritických životních situacích, děsí je minulost a hroutí se jim jejich životní jistoty. Většinou je zdrojem skepse všudy přítomná smrt a strach ze smrti. Celá kniha má silnou pointu v úplném závěru povídky *Sémantická pole*, kdy jedna z hlavních postav Patricie pronáší poselství plné naděje k Emilovi: „Ale tvůj život ještě není celý. Ještě tu jsi.”⁴³

Již posmrtně vychází v roce 2010 autorova v pořadí třetí velmi úspěšná románová kniha *Zepřej se táty*. Zde nejsilněji ze všech jeho děl vystupuje rovina příběhu s výraznou zápletkou. Tři sourozenci se vyrovnávají se smrtí otce a napovrch postupně vyplouvají otázky, které by mu rádi ještě položili. V této próze je velmi důležitý dialog ve všech jeho formách, reálný nebo jen ten odehrávající se pouze v mysli postav.⁴⁴ Podle Blanky Kostřicové román vykazuje určité znaky otevřenosti, kterou má rovněž celá Balabánova tvorba, a právě to dává jeho odkazu trvanlivost.⁴⁵ Román následně zvítězil v anketě Lidových novin Kniha roku 2010, vyhrál ocenění Magnesia litera 2011 v kategorii Kniha roku, a o tři roky později byl zdramatizován Činoherním studiem v Ústní nad Labem.

---

³⁹ MOTÝL, Ivan. Možná že odcházíme. In *Čtenářský deník* [televizní pořad]. ČT, 2005. ČT2 19. 1. 2008 9:49. URL: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10169663406-ctenarsky-denik-mozna-ze-odchazime/308292320020002/video/>

⁴⁰ LUKEŠ, Jan, SCHMITD, Jan. Bouřlivé proměny Ostravska. In *Třistatřicetři* [televizní pořad]. ČT, 2005. ČT2 11. 5. 2005 36:03. URL: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1096008034-tristatřicetři/205562254200003/video/>

⁴¹ KOSTŘICOVÁ, Blanka. *Sestupy a naděje Jana Balabána*. Olomouc, 2013. s. 94-95.

⁴² LUKEŠ, Jan, SCHMITD, Jan. Bouřlivé proměny Ostravska. In *Třistatřicetři* [televizní pořad]. ČT, 2005. ČT2 11. 5. 2005 40:35. URL: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1096008034-tristatřicetři/205562254200003/video/>

⁴³ BALABÁN, Jan. *Povídky*. Host, 2010. vii s. Dílo; sv. 1, s. 472

⁴⁴ KOSTŘICOVÁ, Blanka. *Sestupy a naděje Jana Balabána*. Olomouc, 2013. s. 127.

⁴⁵ Tamtéž, s. 132.

Neměli bychom opomenout rozhlasovou hru *Posedlí*, i přesto, že se zabýváme prozaickou částí Balabánovy literární produkce. Jedná se o komorní drama pojednávající opět o rodinných vztazích. Nahrané bylo v roce 2006 v Českém rozhlasu Olomouc. Připomeňme také divadelní hru *Bezruč?!*, kterou napsal s Ivanem Motýlem. Spolu vytvořili historii inspirované drama, které mělo premiéru v květnu v roce 2009. S Hanou Puchovou také spolupracoval na komiksu *Srdce draka* (2001).⁴⁶

Pokusme se celkově vyhodnotit literární styl Jana Balabána. Nepochybně můžeme říci, že jeho vyprávěcí styl prošel značným vývojem. První díla směřovala spíše k lyrice, ač se jednalo o prozaické útvary, postupně však epika dostávala stále více prostoru a příběh začal mít ostřejší linie. Dějová linka se už se neztrácela v myšlenkách a úvahách. Stejně tak jako na epičnosti získávala jeho tvorba postupně také více autobiografické rysy. Balabán nepřikládá však autobiografičnosti velkou váhu, neboť i hrdinové inspirované skutečností jsou stále jen literárními postavami, nejsou živí. Na otázku, proč jeho díla vykazují tak silný autobiografický tón, odpovídá slovy: „Od života se nedá opisovat, to by byla nuda.“⁴⁷ Všechny jeho vydané knihy jsou někde více či méně prostoupeny náboženstvím, odkazy na biblické texty a určitým typem kazatelství. Velkou roli v jeho dílech hraje také minulost a vzpomínky, které jsou podle něj pro všechny určitým způsobem determinující.⁴⁸ Velká část literárních kritiků se shodla na tom, že autor nejlépe pracuje s kratšími prozaickými žánry. Pravděpodobně proto, že umí skvěle zachytit krátké, ale důležité okamžiky života a jeho detaily. S žánrovou nejednoznačností se potýká mnoho jeho textů, já si však myslím, že v případě tohoto spisovatele nehraje významnou roli žánr nýbrž jazyk.

S jazykovými prostředky se snaží pracovat velmi jednoduše, ale přesto text neztrácí svůj lyrický náboj. Krátké věty, které Balabán hojně používá, mají často větší výpovědní hodnotu než dlouhá souvětí.

Výrazným bodem jeho tvorby je opakující se typ hlavní postavy. Je to muž ve středních letech, procházející nelehkými životními etapami, je pln úzkosti a někdy dokonce i strachu. Často autor

---

⁴⁶ ŘÍHOVÁ, Zuzana. Jan Balabán. *Slovník české literatury po roce 1945*, 30 prosince 2015 [cit. 2018-01-01]. URL: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1639>

⁴⁷ BEDNÁŘOVÁ, Šárka. Zpověď současného spisovatele. In *Před půlnocí* [televizní pořad]. ČT, 2007. ČT24 23. 1. 2007 5:30 URL: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10095690193-pred-pulnoci/407231100250123/video/>

⁴⁸ MOTÝL, Ivan. Možná že odcházíme. In *Čtenářský deník*. [televizní pořad]. ČT, 2005. ČT2 19. 1. 2008 4:08. URL: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10169663406-ctenarsky-denik-mozna-ze-odchazime/308292320020002/video/>

nepřebírá ze svých starších knih jen rysy hrdinů ale i jejich jména, a tak se všechny jeho díla vzájemně prolínají. Prostor průmyslové a temné Ostravy dotváří tíživou atmosféru jeho děl.⁴⁹ Někteří kritici označují Balabána kvůli častému tematizování smrti za existencialistu. Tomáš Kubíček například říká, že: „Je-li v současné české próze možné nahmatat existenciální linku, pak Balabánovi povídky jsou její nejzřetelnější podobou.“⁵⁰ I pro Jiřího Pěnáse byl „Balabán existencialista dílem i povahou, smrt proto musela být vždy někde přítomná, protože v jeho pojetí se bez ní neobešel ani vážně žitý život.“⁵¹ Díky detailnosti obsažené v jeho dílech je opětovně popisují se slovy: mozaika, fragmenty nebo střípky. Také jeho vyprávění přirovnávají k filmu nebo ho pojmenovávají jen jako vhled do určité stěžejní situace života hrdinů.⁵²

Dalším důležitým atributem Balabánových knih, je to, že každý čtenář i recenzent může text pochopit rozdílně a hlavní myšlenku může shledávat v odlišných poselstvích, kterými jsou všechny jeho knihy silně prosyceny. To můžeme sledovat i ve třetí kapitole obsahující kritické ohlasy na prózu autora.

---

⁴⁹ FIALOVÁ, Alena (ed.) *V souřadnicích mnohosti. Česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha, 2014. s. 349.

⁵⁰ KUBÍČEK, Tomáš. Ostrava uvnitř. In *Host* 2004, č. 7. s. 50-51. Dostupné také z: <http://casopis.hostbrno.cz/archiv/2004/7-2004/ostrava-uvnitř>

⁵¹ PEŇÁS, Jiří: Balabánova alfa i omega. In *Lidové noviny*, 17. 7. 2010, s. 29.

⁵² TRPKA, Vladimír. Příběh ze sebe vykloněný. In *A2* roč. 3, 2007, č. 8, s. 7. Dostupné také z: <https://www.advojka.cz/archiv/2007/8/pribeh-ze-sebe-vykloneny>

2 ČESKÁ LITERÁRNÍ KRITIKA

2.1 Vymezení pojmu literární kritika

V této části vymezím vlastní chápání obsahu a rozsahu pojmu kritika, tak jak s ním budu pracovat v následující a také poslední části hodnotících ohlasů. Opírat se budu zejména o studii Václava Černého, díky které se pokusím vyjádřit, jaká hlavní hlediska by měl recenzent při psaní kritiky používat. Na základě různých vymezení pojmu se pokusím označit svůj pohled na proces literární kritiky.

Původ výrazu kritika vychází z řeckého *krinein* a přeložit se dá slovem soudit. Označujeme jím tedy schopnost soudu a názoru.⁵³ V průběhu doby vznikla celá řada definic a názorů na kritiku, nelze tedy jednoznačně říci, který pohled je ten správný či nejvhodnější.

Na literární soud můžeme nahlížet i z pohledu paratextové výbavy knihy. Recenze jsou epitexty, tedy vnější paratexty, protože díky pozitivní či negativní recenzi se utváří kritická i obecná recepce autorského díla.⁵⁴ František Kautman v knize *K typologii literární kritiky a vědy* vnímá interpretaci jako důležitou součást kritiky, protože sám výklad textu je podle něj jeho hodnocením.⁵⁵ To si však odporuje s názorem Rolanda Barthesa, ke kterému se přikláním i já. Ten ve své studii *Kritika a pravda* zastává i názor, že objasňovat dílo nenáleží soudci, neboť není nic jasnějšího než dílo samo.⁵⁶ Já osobně si myslím, že nikdy nelze interpretovat text dle jediného správného přístupu, protože je mnohoznačný a individuální jak pro autora, tak pro čtenáře.

Václav Černý nevidí kritiku jako umění, jak je tomu u Františka Xavera Šaldy, nýbrž jako vědu, neboť má předmět zkoumání a také metodu. Naopak Barthes podotýká, že kritika přináší význam a tak nemůže být vědou, protože věda pojednává o smyslech. Tvůrce kritického soudu podle Černého musí mít určité znalosti o autorova analyzovaná díla a také o povaze jeho tvorby. Tyto znalosti, které využívá ke zkoumání, získal vědecky.⁵⁷ Umělce shledává jako dotvořitele skutečnosti a kritika tím, kdo hodnotí docelenost této reality, měl by se ztotožňovat se se záměry spisovatele.⁵⁸ Až po splnutí je možné vynášet kritické soudy, které by podle Černého měly být

---

⁵³ HAMAN, Aleš. *Nástin dějin české literární kritiky*, Jinočany: H & H, 2000. s. 7.

⁵⁴ KRÁLÍKOVÁ, Andrea. *Autorské tváře v knižních zrcadlech*. Příbram, 2015. s. 28.

⁵⁵ KAUTMAN, František. *K typologii literární kritiky a literární vědy*. Praha, 1996. s. 174.

⁵⁶ BARTHES, Roland. *Kritika a pravda*. Podlesí, 1997. s. 245.

⁵⁷ ČERNÝ, Václav. *Co je kritika, co není a k čemu je na světě*. Brno, 1968. s. 56-57.

⁵⁸ Tamtéž, s. 60-61.

objektivní (vliv citů musí být eliminován) s využitím estetických měřítek soudu.⁵⁹ Dále by měl mít posuzovatel na mysli i literární historii, i přesto že míra úspěšnosti přijetí nezávisí na literárněhistorických okolnostech, historie vlastně zkoumá historickou úspěšnost díla, nejdříve tedy vzniká kritika a následně historie. Mnoho literárních vědců si proto myslí, že kritizovat se mohou jen texty nové, ale to vidí Černý jako omyl, i dnes lze posuzovat Homérova díla.⁶⁰ Černý formuloval čtyři východiska, se kterými má kritik možnost přistupovat k analyzovanému dílu. Jedním ze směrů je *biograficko-psychologický*, který se zaměřuje na osobnost tvůrce a její vliv na knihu, do které se promítají životní události autora, v pozornosti je tedy jeho výchova, vzdělání či přesvědčení. Další možností jak nahlížet na dílo je z pohledu *sociologického*, ten zkoumá vliv společenského prostředí na vznik textu. Postava autora není v tomto pohledu stěžejní, neboť původce textu je ovlivněn společností, v níž se nachází. Kritika *formalistická* je tvořená čistě uměním, bez vnějších vlivů. Následujícím typem je *moralistická* neboli tendenční. Nepokouší se zachytit proces vývoje díla, nýbrž jeho výsledný účinek a vliv.⁶¹ Jako problematické vidím to, že většina z těchto stanovisek nepřihlíží na kvalitu působení díla, spíše jen na proces jeho tvorby. Chybou by bylo využívat jen jeden pohled, a tak většina posuzovatelů neaplikuje pouze jednu metodu nazírání, kombinují výše zmíněné. Následující postupy zkoumají také působení díla. Jedním z nich je *impresionistická* kritika, která vnímá dílo jako zdroj radosti a rozkoše. Následující je *moralistická* vnímající dílo jako služebníka dobra a má působit na růst psychiky člověka směrem, který určovala doba. Žádné ze stanovisek však netvoří *kritika uměleckého*, který by se měl snažit soudit umělecké kvality díla, a kterého považuje Černý za nejdůležitějšího. Podle něj by: „Každé umělecké dílo budiž souzeno uměleckým absolutnem sebe samého“⁶²

Podle mého názoru bychom měli rozlišovat druhy kritiky, neboť běžné čtenáře zajímá zejména obsah textu a jeho autor, výjimky i účinek. Pro tyto recipienty by mělo být tvořeno hodnocení, které jim přinese odpovědi na tyto otázky. I Andrea Králíková ve své studii *Autorské tváře v knižních zrcadlech* diferencuje dva typy kritického soudu. Vidí rozdíl mezi literární recenzí a kritikou. V denním tisku se objevují kritiky především působící jako paratexty, nepřinášejí

---

⁵⁹ Tamtéž, s. 63-64.

⁶⁰ Tamtéž, s. 70-73.

⁶¹ Tamtéž, s. 15.

⁶² Tamtéž, s. 23-30.

analýzu, ale spíše jen informace o díle a autorovi naopak v literárně zaměřených periodikách můžeme vidět kritiku hodnotící a posuzující.⁶³

Myslím si, že posuzovatel může nahlížet na dílo ze všech směrů, ale musí mít stále na mysli, pro jaké příjemce recenzi píše. V potaz by měla být brána zejména umělecká hodnota a vliv díla na recipienta, neboť bez čtenáře by text ztrácel svůj smysl. V současnosti se můžeme setkat s posuzováním starších děl autora s těmi právě vyššími. Pro čtenáře, kteří od autora nic nečetli to, však nemá žádné opodstatnění. Výjimkou však mohou být masově čtení autoři, u kterých to příjemci textu často vyžadují.

Soudobá kritika tvorbu Jana Balabána nejčastěji posuzovala z pohledu biograficko-psychologického, protože obecně je silně vnímaná autobiografická poloha jeho děl, ve kterých intenzivně zaznívá i jeho evangelické vyznání, nebo nesnášenlivost komunistického režimu. Z důvodu Balabánovy kritiky totalitního období v naší zemi je tedy možné posuzovat některé jeho povídky také metodou sociologickou.

2.2 Podoba současné české literární kritiky

Nejsilněji se u nás začala literární kritika vyvíjet od devadesátých let 19. století, kdy se proměnilo a utvrdilo postavení literatury v naší zemi. Toto a následující období je spojeno s osobnostmi jako je František Xaver Šalda nebo již zmiňovaným Václavem Černým. Po obnovení svobody slova se mohla začít kritika vyjadřovat bez restrikcí, a tak bylo potřeba získat vůdčí postavu kritika, jakým byl například na počátku dvacátého století i F. X. Šalda. Začátkem devadesátých let 20. století se uskutečnilo několik debat o kritice. Mnoho autorů vidělo v tomto období její výraznou krizi. Někteří jednotlivci dokonce i celé skupiny se pokoušely znovu probudit kritiku a do té doby ustrnutý literární život. Tyto snahy však narazily na problém, při kterém kritika ztrácela svůj původní význam i prestiž a začala být pouze popisnou propagandou. S postupným přibýváním textů využívajících nové teoretické směry se musel proměnit i náhled na kritický soud, který přestal být autoritativním, usilujícím o objektivní a nezpochybnitelnou pravdu. Kritické aspekty začaly být nazírány pouze jako jednotlivé a subjektivní názory směřující k hledání skrytých možností.⁶⁴

---

⁶³ KRÁLÍKOVÁ, Andrea. *Autorské tváře v knižních zrcadlech*. Příbram, 2015. s. 28.

⁶⁴ HRUŠKA, Petr - MACHALA, Lubomír - VODIČKA, Libor et al. (eds.) *V souřadnicích volnosti. Česká literatura devadesátých let dvacátého století v interpretacích*. Praha, 2008. s. 21-22.

Se vznikem mnoha nových periodik, jak už bylo řečeno v kapitole pojednávající o současné české literární kultuře, se rozmohly i recenzní rubriky. Většinou pouze jejich malou část plnily kritické soudy literárních kritiků, kteří si stihli vybudovat respekt. Důvodem těchto problémů byly často nezaplacené honoráře ze stran časopisů.⁶⁵

Na přelomu nového tisíciletí pocítil český literární svět hned několik ztrát. V roce 1998 zemřel jeden z renomovaných recenzentů Josef Vohryzek narozený ve dvacátých letech 20. století. Mnoho jiných autorů se odmlčelo a svou tvorbu značně omezily. Jsou jimi rozdmýchávací diskuzí o literatuře Martin C. Putna (* 1968) nebo katolicky orientovaný Petr Cekota (* 1975). Dalším, kdo v devadesátých letech hojně vydával své recenze a se sklonkem 20. století přestal, se stal Jan Lukeš (* 1950), který se teď věnuje Literární revue Třistatřicetři. Recenzemi na básnické i prozaické knihy se přestal zabývat i Petr A. Bílek (* 1962), zástupce střední generace kritiků.

Naopak několik autorů, kteří si své jméno vybudovali už před převratem, zůstalo u pravidelného přispívání svými recenzemi do různých periodik. Řadil se k nim například již zesnulý Milan Jungmann (1922–2012) hodnotící v *Literárních novinách* nebo *Tvaru* zejména současnou českou prozaickou tvorbu. Dalším čteně přispívajícím zůstal i Aleš Haman (* 1932), nebo v téže roce narozený Jaroslav Med, který se převážně zaměřoval na spirituálně orientovaná díla. Významnými osobnostmi na poli literární kritiky se stali například dodnes publikující Jiří Peňás (* 1966), Josef Chuchma (* 1959), Jan Štolba (* 1959), Vladimír Novotný (* 1946) nebo Pavel Janoušek publikující též pod pseudonymy Alois Burda nebo Eliška E. Juříková. Mezi nejmladší můžeme počítat Radima Kopáče (* 1976), básníka Jakuba Chrobáka nebo literárního vědce a historika Erika Gilka (* 1973).

---

⁶⁵ FIALOVÁ, Alena (ed.) V souřadnicích mnohosti. *Česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha, 2014. s. 32.

Kritika byla nadále tvrdě hodnocena i přes množství posuzovatelů. Kritikům bylo vytýkáno například „bratříčkování“, které Petr A. Bílek spatřuje ve chvále kritiků působících ve stejném časopise.⁶⁶ V témže roce vydává svůj článek o literárních soudech i Jiří T. Král, který hned v úvodu říká, že nic jako česká kritika vlastně není. Autoři časopisů podle něj zakrývají, co doopravdy chtějí říci, snaží se vyjadřovat dvojznačně a vysoce odborně, čemuž mnoho čtenářů ani nerozumí. Také mu vadí, že mnoho z nich se bojí recenzovat významné autory nebo své přátele.⁶⁷

K proměně literární kultury, a tedy i kritiky došlo s vývojem internetu, který přestal být jen pro odbornou veřejnost, ale stalo se z něj spíše sociální médium. Na obsahu internetových serverů se začali podílet i sami uživatelé, a tak se změnilo i vnímání nové literatury. Na internetových serverech a periodikách bylo čím dál tím více prostoru věnováno nově vydaným dílům a jejich odbornému i čtenářskému hodnocení.⁶⁸ Tak vzniklo i několik literárních webů orientovaných zejména na laické recenze (*databazeknih.cz*, *cbdb.cz*). Literatura získala své zastoupení také na sociálních sítích jako je Facebook (skupina *Co čteme*) i mobilní aplikaci Instagram (hashtag *dnescu*). Tyto čtenářské reference a neoborná doporučení se pokusím nezahrnout do předmětu zkoumání.

V analytickém oddílu své bakalářské práce využiji kritické články, některých výše představených autorů. Nejčastěji se tvorbou Jana Balabána zabýval Ondřej Horák působící ve velkých českých denících (*Hospodářské noviny*, *Lidové noviny*), dále Josef Chuchma na poli několika periodik (*Respekt*, *Mladá fronta Dnes*), Vladimír Novotný (*Týdeník Rozhlas*, *Slovo*), Jiří Peňás (*Lidové noviny*), Balabánova přítelkyně Blanka Kostřicová (*Literární noviny*, *Tvar*) ale i jiní a ojedinelí kritikové.

2.3 Literární a internetové časopisy

Už v úvodní teoretické části své práce jsem nastínila, do kterých periodik přispíval samotný Jan Balabán, a které velké deníky rozšířily své zaměření i na literární kulturu. Než dále přistoupím k hlavnímu úseku, předvedu také, která tištěná i internetová periodika se kritikám jeho próz nejčastěji věnovala.

---

⁶⁶ BÍLEK, Petr A. Udělej si sám. O sebeukájení dnešních literárních kritiků. In *A2*, 2008. č. 5, s. 7.

⁶⁷ KRÁL, Jiří T. Kopání do mrtvoly. Česká literární kritika L. P. 2008. In *A2*, 2008, č. 13. s. 8.

⁶⁸ FIALOVÁ, Alena (ed.) *V souřadnicích mnohosti. Česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha, 2014. s. 35.

Z těch nově vzniklých po revoluci je to například čtrnáctideník *Tvar*, který je nástupcem bývalého týdeníku *Kmen* a dodnes vychází jako tištěný i webový magazín. Jeho první číslo vyšlo v roce 1990 a tak se řadí k těm nejstarším u nás. S novým tisíciletím převzal časopis od Lubora Kasala recenzent Ondřej Horák, který chtěl obsah časopisu povznést a zmírnit jeho dosavadní vážnost, to se ale setkalo s redakčním nesouhlasem. Následně v roce 2005 se opět dostal do rukou Lubora Kasala, který ustálil formu časopisu mezi akademickou a zábavnou. Nyní *Tvar* vede básník Adam Borzič.⁶⁹ Rozsáhlý prostor získala recenzní rubrika, ve které recenzoval například Ondřej Macura povídkou knihu *Prázdniny*, Aleš Hamaň a Petr Hakl román *Černý beran*, nebo Alois Burda neboli Pavel Janoušek prózu *Kudy šel anděl*.

I v *Literárních novinách*, které nejdříve vycházely jen jako příloha *Lidových novin*, se objevily recenze vydaných děl Jana Balabána. Od roku 1992 už bylo možno koupit noviny samostatně a vedl je Vladimír Karfík. V redakci se pokoušeli navázat na úspěšnost stejnojmenného časopisu ze šedesátých let dvacátého století, to se částečně podařilo. Na přelomu nového milénia převzal šéfredaktorskou činnost Jan Patočka, který přenesl důraz především na společenskopolitická témata, a tak se kultura i umění staly pouze doplňujícími tématy obsahu čísel.⁷⁰ Stále si však udržel své místo recenzí oddíl, ve kterém byly uveřejněny kritika na *Boží lano* od Blanky Kostřicové, poté hodnocení Jiřího Pěnáse na *Možná že odcházíme*, nebo recenze od Kateřiny Říhové na povídkovou knihu *Jsme tady*.

Dalším významným periodikem je *Host* vycházející již v samizdatu od roku 1985. Kritika byla původně jen okrajovou záležitostí časopisu, neboť větší zájem věnovala redakce poezii. Následně se *Host* více zaměřil i na současnou literaturu a tím získal i širší okruh čtenářů.⁷¹ Byla v něm otištěna například recenze Pavla Švandy na *Boží lano*, nebo Pavla Janáčka na povídkovou sérii *Prázdniny*, dále i kritika od Jana Štolby na román *Kudy šel anděl*.

Menší zastoupení recenzí Balabánových knih bylo v původně regionálních periodikách. Severomoravský *Weles* založený v roce 1996 byl ze začátku vydáván Bogdanem Trojakem a Vojtěchem Kučerou. Po nich převzal šéfredaktorskou činnost Miroslav Chocholatý, který povzněl charakter časopisu na akademičtější úroveň a také jeho činnost zaměřil i mimo dříve

---

⁶⁹ Tamtéž, s. 21.

⁷⁰ HRUŠKA, Petr - MACHALA, Lubomír - VODIČKA, Libor et al. (eds.) *V souřadnicích volnosti. Česká literatura devadesátých let dvacátého století v interpretacích*. Praha, 2008. s. 30.

⁷¹ Tamtéž, s. 31.

preferovanou poezii.⁷² V časopise dočkaly recenzí jen dvě autorovy knihy, a to jeho debutový *Středověk*, který posuzoval básník Ivan Motýl a souborné vydání povídek z pozůstalosti, které hodnotil jeho dlouholetý přítel a poeta Petr Hruška.

V roce 2005 vznikl nový týdeník *A2*, který nyní vychází už jen jednou za čtrnáct dní. Původně většinou část redakce tvořili bývalí redaktoři z *Literárních novin*, kteří nesouhlasili s vedením Jana Patočky. Proto se *A2* pokusila tvořit své výtisky jinak. Začala sledovat dění v politice z pohledu kultury a umění. Obsah jednotlivých čísel byl tvořen podle jednoho ústředního tématu. Od roku 2008 literatura a kultura i v mezinárodních souvislostech získala největší zastoupení ve všech vydaných číslech. Recenzní rubrika nedostávala mnoho prostoru a tvořena byla jen z velmi krátkých recenzí často jen o jednom odstavci⁷³. I přesto se v ní několikrát objevily kritiky Balabánových knih *Možná že odcházíme* od Anny Vondřichové a Vladimíra Trpky a recenze románu *Zeptej se táty* od Josefa Obruče.

Balabánovým dílům se věnovala i kritika na internetových stránkách jako je *iLiteratura*, která funguje jako klasický literární časopis od roku 2002. Obsahuje převážně recenze českých i zahraničních děl, ale funguje i jako archiv a pramen informací. Novější je magazín *Vaše Literatura* vzniklý v roce 2009, který se zaměřuje se především na aktuální beletrii ale i na odborná díla. Jeho obsahem jsou recenze novinek ale i články o literatuře a přehled literárních cen. Dále se o autorovy knihy zajímaly i velké novinové deníky jako jsou *Hospodářské noviny*, *Lidové noviny*, *Právo* i *Mladá fronta Dnes*.

Samozřejmě i v mnoho jiných periodikách byly recenzovány knihy zkoumaného autora. Pokusili jsme se uvést ty nejvýznamnější a také nejčastěji posuzující jeho díla. Není však naším cílem popisovat základní a historické informace o všech těchto časopisech a denících.

---

⁷² FIALOVÁ, Alena (ed.) *V souřadnicích mnohosti. Česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha, 2014. s. 24

⁷³ Tamtéž, s. 26.

3 KRITICKÁ RECEPCE PRÓZ JANA BALABÁNA

3.1 Téma

Je poměrně těžké definovat témata autorových próz, většinou se ale jedná o hlavní hrdiny nacházející se ve zlomové životní situaci. Může se zdát, že volené téma Balabán často neobměňoval, ale i tak se stalo u mnoha kritik hlavním aspektem téměř u všech prozaických děl autora. Můžeme pozorovat, že si některé recenze dokonce odporují. Pokusme se tedy vysledovat stěžejní témata, kterých se ve svých dílech Balabán dotknul a kterými se recenzenti nejvíce zabývali.

Jeho prvotině *Středověk* (1995) nebyl věnován téměř žádný ohlas, až na již uvedenou nedlouhou recenzi od básníka a prozaika Petra Motýla. Reakce na ní se objevily až s další knihou *Boží lano*, kdy většinou šlo převážně o porovnání děl a konstatování, toho, že *Středověk* je nesrozumitelný, fantaskní až meditativní.

Jedním z prvních, kdo se zaměřili na tematiku povídkové prózy *Boží lano* vyšlé v roce 1998, byla již několikrát zmíněná Blanka Kostřicová. Ta shledala jako nejsilnější vynívající, a také společně i s prózou *Prázdniny*, téma hledání, hledání smyslu života, Boha a cesty k víře. Konkrétně se podle ní jedná o pátrání po základních významech žití člověka ve středních letech, přesněji v krizi středního věku. Ve dřívějším *Středověku* je téma zprostředkované ještě nekonkrétně pomocí abstraktních rozvah a filozofujících rozmluv. Také oceňuje opravdovost Balabánova hledání, které vychází přímo z něj.⁷⁴ Podobné a velmi zajímavé hledisko přináší Pavel Šanda, který považuje v podstatě *Boží lano* za zprávu o snaživém zachraňování sebe sama. Toto nalézá pokaždé, když Balabán v povídkách zpřítomňuje hlavní postavy v trýznivých konkrétních situacích, toužící po lásce a obdivu ostatních.⁷⁵ Podle Miroslava Zelinského „Autor už v prvotině *Středověk* (1995) dával jednoznačně najevo, že příběh, dění, události nejsou pro něj tím nejdůležitějším. Podstatné je to, co se během takového dění odehrává v postavě, která je žije. Podstatný je právě ten prostor v myšlení postavy.“ Jde především o pocity, a nikoliv o samostatný děj.⁷⁶ Poněkud jednoduše vidí téma Zdeněk Mitáček, ten uvádí jako hlavní téma cesty, neboť text jich několik obsahuje, do zahraničí, zejména do Spojených států amerických.

---

⁷⁴ KOSTŘICOVÁ, Blanka. Dvakrát Jan Balabán. In *Literární noviny* 1999, roč. 10, č. 3, s. 11. Dostupné také z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=LitNIII/10.1999/3/11.png>

⁷⁵ ŠVANDA PAVEL. Balabánova chůze po laně. In *Host* 1998, č. 8, s. 92-93.

⁷⁶ ZELINSKÝ, Miroslav. „Kde život náš je v půli (sakra – pozn. M. Z.) ANEB ...aby se neutrhlo. In *Tvar* roč. 9, 1998, č. 21, s. 21. Dostupné také z: http://old.itvar.cz/prilohy/405/T21_98.pdf

Za důležitý považuje následný návrat domů, který se jeví jako šok, i přesto, že města v Americe jsou podle něj uchopena převážně jako Ostrava.⁷⁷

V další povídkové knize *Prázdniny* (1998) jde podle Kostřicové o snahu najít určitý a klidně jen chvilkový způsob soužití aktérů v dané situaci, tato snaha je ale doprovázena pochybováním. I přes obsaženou skepsi lze v textu nalézt i prvky naděje, které vytváří pevná otcovská láska hlavních hrdinů Pavla Nedostála a Ivana Satinského ke svým dětem.⁷⁸ Naopak Miroslav Zelinský pociťuje jako zásadní okamžiky zoufalství odehrávající se ve všedním dni.⁷⁹ Opakování tématu popisuje ve své recenzi Jakub Bielecky. Dle jeho názoru se opět setkáváme se známými osamělými hrdiny, kteří se pohybují v svízelném období jejich životů. Jednotlivé povídky jsou náhodnými popisy vnitřních pocitů postav. Ty se nepokoušejí najít řešení svých problémů, a tak zůstávají otevřené bez odpovědi a bez naděje. I přes variaci téhož tématu, doporučuje Bielecky povídkový soubor přečíst, ale poukazuje na to, že „Až další próza ukáže, zda se z tématu nestane teritorium a ze stylu manýra.“⁸⁰

Poněkud více zájmu ze strany kritiků přinesla rozsáhlejší kniha *Černý beran* (2000) balancující na pomezí románu a novely. Balabán zde sice posílil epickou stránku ale literární historik a teoretik Aleš Haman poznává vracející se atributy děl z předchozích jeho prací. Jedním z opakujících se témat jsou například pocity kolísání mezi skepsí a nadějí nebo mezi štěstím a tragikou. Tyto dojmy pociťují hlavní protagonisté František Josef a jeho partnerka Patricie. Balabán však svým postavám neumožňuje nalézt východisko z jejich nesnází a pocitů, jak tomu bylo i u předchozí jeho knihy. Emil Hakl naproti tomu oceňuje pestrost toho, jak mistrovsky Balabán popisuje existenci prostých lidí ze sídlišť a stejně tak i emigrantů, slušných lidí nebo osamělých alkoholiků. Chybí mu však v příbězích „živost“.⁸¹ Dle mého názoru nejlépe zachytil důležitost Balabánova prozatím nejdelšího prozaického textu Petr Čermáček. Ve své kritice formuluje téma podobně jako Blanka Kostřicová v dřívějších povídkových *Prázdninách*. Čermáček uvádí, že *Černý beran* je především o marném hledání pevných bodů lidského života, o očekávání a pochopení, ale také o vnitřním neklidu a ztrátě schopnosti komunikace. Vlastně

---

⁷⁷ MITÁČEK, Zdeněk. Jan Balabán: Boží lano. In *Texty* léto 1999, č. 14, s. 24-25. Dostupné také z: http://texty.kotrila.com/pdf/texty_14.pdf

⁷⁸ KOSTŘICOVÁ, Blanka. Dvakrát Jan Balabán. In *Literární noviny* 1999, roč. 10, č. 3, s. 11. Dostupné také z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=LitNIII/10.1999/3/11.png>

⁷⁹ ZELINSKÝ, Miroslav. „Kde život náš je v půli (sakra – pozn. M. Z.) ANEB ...aby se neutrhlo. In *Tvar* roč. 9, 1998, č. 21, s. 21. Dostupné také z: http://old.itvar.cz/prilohy/405/T21_98.pdf

⁸⁰ BIELECKI, Jakub. *Prázdniny*. In *Sedmá generace* 1999, roč. 8, č. 1, s. 14-15.

⁸¹ HAMAN, Aleš, HAKL, Emil. Jan Balabán: *Černý beran*. In *Tvar* 2001, č. 3, s. 19. Dostupné také z: http://old.itvar.cz/prilohy/329/T03_01.pdf

je to naléhavá próza o situaci dnešního člověka, který tápe v současném nepřehledném světě i ve svých nejasných pocitech.⁸² Vidíme, že kritiky se více méně shodují na tom, že Balabán jako hlavní téma využívá hledání jistot a ztraceného štěstí.

Literární historik a kritik Ladislav Soldán vidí v následující románové knize *Kudy šel anděl* (2003) hned několik hlavních témat. Podle něj se Balabán zejména snaží zachytit v poměrně krátkém životním příběhu hlavního hrdiny, jeho „proces stárnutí“, životní zvraty ale i popsat komplikovanost nejen milostných vztahů ostatních postav. Nabídl tak čtenářům příběh skutečně prožívaného života i se všemi jeho kladnými i zápornými stránkami.⁸³ Problematiku rodinných vztahů vnímá jako jedno z témat také Lucie Nováková. Druhým silným místem v knize je pak téma dětství a dopad problémů dospělého života na ještě čistá bedra dospívajících. Dalším: „Je ona necitelnost vůči bolesti a útokům z vnějšku, fyzické ponížení nesrovnatelné s pokořením duše, vina a trest, jež si voláme každý sám.“ Nováková zmiňuje ještě další dva rozměry knihy, víru, která představuje určitou jistotu a jako druhý rozměr vidí stále doznívající dobu komunismu a s ní i související emigraci, které ovlivnila hlavní postavu. Celkově knihu charakterizuje jako všední příběh obyčejného člověka, podávaný netradičním jazykem.⁸⁴ S podobným názorem příbuzenských vztahů přichází i Jan Štolba, který přichází na to, že vše se točí okolo Martinova rodinného ztroskotání, následného vyvržení z jeho původního „klanu“. Z toho pramení i jeho zoufalství a neschopnost založit si klan nový.⁸⁵ Jakubu Chrobákovi se *Kudy šel anděl* zdá jako román o hledání kódu, nebo prostoru ve kterém by mohli spolu lidé koexistovat, o tom, že by lidé měli tato místa spolužití hledat a udržet si je. Také tvrdí, stejně jako Lucie Nováková, že ho můžeme číst jako přesvědčivé sdělení o době sedmdesátých a osmdesátých let minulého století, která zničila onen kód a společný prostor soužití, jehož nedůležitějším měřítkem je postupně likvidovaná svoboda. Další linií je také otázka po odpovědnosti jedinců za osudy druhých, nejvíce viditelná v příběhu Ivana Figury.⁸⁶

Dostáváme se k zásadnímu povídkovému souboru *Možná že odcházíme*. Zásadním je nejen proto, že získal několik literárních ocenění, ale i proto, že kritika mu věnovala nejvíce

---

⁸² ČERMÁČEK, Petr. Stírání zlatavých okrajů. In *Sedmá generace* 2000, roč. 9, č. 7, s. 19.

⁸³ SOLDÁN, Ladislav. Kůry andělské, kůry ostravské. In *Kam v Brně* 2003, roč. 47, č. 5, příl. Kam roč. 9, č. 5, s. 10-11.

⁸⁴ NOVÁKOVÁ, Lucie. Próza úžasné barevnosti. In *Protimluv* 2003 roč. 2, č. 5, s. 32.

⁸⁵ ŠTOLBA, Jan. Pěší ostravští andělé. In *Host* 2003, č. 7, s. 17-20.

⁸⁶ CHROBÁK, Jakub. O andělech (jen) na první pohled padlých. In *Psí víno* 2003, č. 25, s. 29. Dostupné také z: http://www.psvino.cz/dudek/wp-content/uploads/PV_2003_25.pdf

pozornosti. Některých z nich se také pokoušeli postihnout stěžejní témata povídek. Jako společně téma i s předchozími tituly vidí Radim Kopáč problematiku kvality a nestálosti mezilidských vztahů. To, že s plynoucím časem si nerozumí otec se synem nebo manžel se svou milovanou manželkou. Najednou mizí mezi lidmi láska, harmonie i komunikace. Tento prázdný prostor života je poté vyplněn smutkem a úzkostí. Kopáč také pozoruje důležitost okamžiku a detailu v těchto povídkách. Různé významné momenty se člověka dotknou, on najednou vypadne z každodenní reality. Nakonec si uvědomí, že tato doposud žitá realita například s nemocným dítětem, Alzheimerovou chorobou nebo odhalenou nevěrou, ničí jeho vědomí.⁸⁷

Krátce zformuloval své nahlížení na tematiku této povídkové knihy Vladimír Novotný, který podotýká, že Balabán se zaměřuje na všední, ale zásadní okamžiky lidských životů. V těchto podstatných momentech pak můžeme nalézt obecná mravní podobenství, která jsou spojená s otázkami našich životů a o toho kam se ubírají.⁸⁸ Ve spojení s Janem Balabánem zmiňuje slovo všednost i Tomáš Kubiček. Ve dvaceti povídkách spolu s hrdiny prožijeme jeden z jejich všedních dnů či jen jeho část. Pocítíme jejich stereotypy, marnost a bezvýchodnost z těchto situací. Hrdinové čekají až den či okamžik zase zmizí. Jsou to tedy povídky plné samoty a neschopnosti spolu komunikovat, pojednávající o odcizení postav.⁸⁹ Téma nejen tohoto svazku, ale většiny Balabánových knih je podle Josefa Chuchmy čas, jeho prožívání a působení. Postavy vnímají to, jak ubíhá, ale jejich minulost je stahuje zpět. Mají pocit marnosti, že vše je ztraceno a tak jen čekají, až to všechno skončí.⁹⁰

Tématu se věnovala ve své kritice i Dana Kršáková, která stejně jako Chuchma vidí jako dominantní čas hledání, ztrát a odchodů, také čas propojující minulost a přítomnost. Základní epickou stránku podle ní tvoří každodenní situace pramenící z nejistot, bezútěšnosti a osamělosti lidí pocházejících z Ostravy.⁹¹

---

⁸⁷ KOPÁČ, Radim. I při odchodu zanecháváme stopy. In *Mladá fronta Dnes* 2004, roč. 15, č. 198. C8.

⁸⁸ NOVOTNÝ, Vladimír. Knižní noviny v próze a poezii. In *Český jazyk a literatura* roč. 55 (2004/2005), č. 2, s. 83-86.

⁸⁹ KUBÍČEK, Tomáš. Ostrava uvnitř. In *Host* 2004, č. 7. s. 50-51. Dostupné také z: <http://casopis.hostbrno.cz/archiv/2004/7-2004/ostrava-uvnitř>

⁹⁰ CHUCHMA, Josef. Marné úteky před sebou samým. In *Respekt* 2004, roč. 15, č. 26, s. 21.

⁹¹ KRŠÁKOVÁ, Dana. Možná že odcházíme. In *Tvar* 2005, č. 14, s. 12, Dostupné také z: <http://archiv.ucl.cas.cz/getpdf?path=Tvar/2005/14/12.pdf>

Částečnou změnu tématu reflektuje recenzent Vladimír Trpka. Poprvé uvádí jako jedno z hlavních témat smrt nebo okamžiky, kdy se lidé ocitají na prahu života. Významnou roli zde hraje také protnutí minulosti se současností. Důležitější je však minulost, která formuje tíživé okamžiky přítomnosti.⁹²

V povídkovém cyklu *Jsme tady* s podtitulem *Příběh v deseti povídkách* vyznívá silněji než předtím téma smrti. Toho si všiml i recenzent Pavel Mandys, který uvádí, že se zde autor pokusil zachytit něco závažnějšího. Tíživá smrt je totiž obsažena téměř ve všech povídkách. Umírá se z deseti textů v pěti a v dalších třech jsou postavy alespoň velmi blízko smrti.⁹³ Negativita a beznaděj podle Marty Ljubkové zesílila nejen kvůli dříve jen tušené či naznačené smrti, ale i kvůli množství lidí nemocných, bezmocných a zoufalých. Smrt byla dříve jen metaforicky užívaná, v této knize získává doslovnou podobu a je doprovázena samotou. Trochu přehnaná se jí zdá kombinace lítosti, nad sebou samým i nad ostatními, s nadějí. Říká, že v knize nejde o velká tajemství jako v předchozích dílech ale jen o trochu víry a to se jí zdá málo. „Jako bychom teď četli jen slabý odvar ze skutečného Balabána.“⁹⁴ Pro Petra Fishera nejvíce z textu vyzařuje celková deprese, která útočí na čtenáře. Podle něj jsou všechny povídky vystavěny na temných náladách a zoufalstvích z ubíhajícího a nezastavitelného času.

Již několikrát zmíněné mezní situace lidského života silně působí i na kritika Jaroslava Meda. Člověk se snaží v těchto okamžicích neztratit a nalézt sebe sama, není důležitý příběh, ale pocity a situace hrdinů existenciálně kolísajících.⁹⁵

Markéta Radová považuje za hlavní a u Balabánových děl i velmi frekventované téma hledání a následující důležitý okamžik poznání. Neopomenuté v povídkách podle ní nezůstávají ani lidské emoce.⁹⁶ Nejčastější témata povídek se pokusil definovat a shrnout ve své kritice Ondřej Horák, ten vidí jako hlavní Ostravu, evangelickou víru, alkoholismus nebo rozvrácené manželství.⁹⁷

---

⁹² TRPKA, Vladimír. Příběh ze sebe vykloněný. In *A2* 2007, roč. 3, č. 8, s. 7. Dostupné také z:

<https://www.advojka.cz/archiv/2007/8/pribeh-ze-sebe-vykloneny>

⁹³ MANDYS, Pavel. Jsme tady, smíření. In *Týden* 2007, roč. 14, č. 2, s. 68.

⁹⁴ LJUBKOVÁ, Marta. Stále stejné povídky. In *Souvislosti* 2007, roč. 18, č. 1, s. 272-274. Dostupné také z: <http://www.souvislosti.cz/clanek.php?id=582>

⁹⁵ MED, Jaroslav. Život není hra bez koncovky. In *Katolický týdeník* 2007, č. 12, s. 8.

⁹⁶ RADOVÁ, Markéta. Vlákny spletenými v časoprostoru. In *Protimluv* 2007, roč. 6, č. 1/2, s. 51-52.

⁹⁷ HORÁK, Ondřej. In *Lidové noviny* 2006, roč. 19, č. 276, s. 19.

V Balabánově poslední románové knize *Zeptej se táty* je nejkonkrétněji ze všech jeho děl vyjádřena smrt. Celý příběh je totiž postaven hlavně na smrti otce hlavních hrdinů. Tematikou skonu otce se zabývala i literární kritička Eva Klíčová. Ta říká, že na základě úmrtí otce se v díle ostatní postavy (pozůstalé děti a matka) věnují hlubšímu pochopení sebe sama jako součástí osudu ostatních. Zdá se jim, že s otcovým odchodem mizí všechno dobré, hlavně optimistické dětství a na scénu místo toho přicházejí otázky celospolečenské i historické.⁹⁸

Podle Jana Němce jde v románu opět o hledání a porozumění smyslu života, tentokrát je však spouštěčem pátrání po všech otázkách smrt někoho blízkého. Děti se následně pokouší vyrovnat se s otcovým odchodem, chtějí se doptat na otázky týkající se minulosti, ale mají strach i ze své budoucnosti.⁹⁹

Spisovatel a novinář Aleš Palán vidí smrt jako jedinou a hlavní syžetovou stránku celého vydaného díla autora. Jak už bylo zmíněno, děti se v knize pokouší dopátrat minulosti a nevinny svého otce, který byl nařčen svým bývalým přítelem, že v komunistické době upřednostňoval pacienty. Palán tvrdí, že Balabán se pokouší hledat nevinu všech těch, kterým život znepríjemňovala dusivá a bezčasá doba normalizace. Dá se tedy říci, že podle něj je další stránkou textu téma naší nedávné minulosti. Přesto však podle něj nepřekročil své nejlepší povídkové knihy *Možná že odcházíme* a *Jsmě tady*.¹⁰⁰

I jiní kritici se věnovali tematické stránce poslední vydané prózy analyzovaného spisovatele, v souhrnu však všichni spatřovali jako hlavní téma smrt a následné hledání odpovědí na palčivé otázky hlavních postav. Proto jsem ostatní recenze zaměřené na syžet opomenula.

Můžeme sledovat, že hlavními tématy celkového literárního odkazu Jana Balabána vnímané literární kritikou jsou zejména vztahy, jejich radosti, ale především úskalí a s tím spojená problematika komunikace. Dále je to smrt a okamžiky na prahu života, determinace postav minulostí a krize středního věku.

---

⁹⁸ KLÍČOVÁ, Eva. Zeptej se nitra: nad posledním románem Jana Balabána. In *Host* 2010, č. 26(8), s. 62-63. Dostupné také z: <http://casopis.hostbrno.cz/archiv/2010/8-2010/zeptat-se-nitra>.

⁹⁹ NĚMEC, Jan. Jen ze cenu smrti. In *Respekt* 2010, č. 28. Dostupné také z: <https://www.respekt.cz/tydenik/2010/28/jen-za-cenu-smrti?issueId=2881>

¹⁰⁰ PALÁN, Aleš. Jan Balabán šel ve své knize smrti naproti. In *Katolický týdeník* 2010, roč. 21, č. 36, s. 8. Dostupné také z: <http://www.katyd.cz/clanky/jan-balaban-sel-ve-sve-knize-smrti-naproti.html>

3.2 Postavy

Z předchozí kapitoly se může zdát, že nejpodstatnějšími postavami jsou především muži. Hlavní dějová linka je opravdu většinou „obmotána“ kolem mužské postavy. Mužský element není však jediným v autorových dílech, i ženské hrdinky mají silné povahové rysy. Pokusme se tedy postihnout pohled kritiky na charakteristické aspekty literárních osob analyzovaných děl.

Postavami prvního vydaného díla *Středověk* se nezabývali žádní recenzenti.

Více zájmu bylo věnováno hlavnímu hrdinovi povídkového souboru *Boží lano*. Ten však není v knize pojmenován a nevykazuje ani mnoho výrazných znaků. Cestuje po Spojených státech a vrací se ke své minulosti. Josef Chuchma vidí určitý posun hrdiny textu v tom, že i přestože je na cestách, je svému domovu, rodičům, bratrovi i dětem blíže než jindy. Během cesty zkouší a přehodnocuje svou evangelickou víru.¹⁰¹

V *Prázdninách* jsou hlavními postavami Pavel Nedostál a doktor Ivan Satinský, do těchto dvou je podle Blanky Kostřicové rozdvojen vypravěč, ač se jedná o vyprávění v er-formě. Pavel Nedostál vykazuje silné znaky autobiografičnosti a jeho životní situace jsou zaznamenávány bez komentáře. Naopak postava Satinského často jen planě uvažuje o věcech metafyzických a kosmologických. V této knize se objevují i ženské hrdinky, ale spíše jen okrajově ve formě nových přítelkyň mužů. Oba hlavní protagonisté mají společné to, že jsou rozvedení, nacházejí se v krizi středního věku a mají silný vztah ke svým dětem.¹⁰²

Jednoduchou a fádni charakteristiku hlavního hrdiny povídkového cyklu přináší Jiří Salvét. Pro něj je typickou postavou Balabánových textů vzdělaný muž současné doby, který si prochází duchovní krizí. Nachází se v bodě zvratu a snaží se vykročit do nového života, střetává se s vlastním studem a trapností, která mu připomíná jeho osobní neúspěchy.¹⁰³

Protagonisté prázdnin jsou podle Slávka Lupa obyčejní a často osamělí lidé střední generace, které denně potkáváme, a se kterými se můžeme mnohdy ztotožnit.¹⁰⁴

I v dalším Balabánově díle *Černý Beran* je ústřední dvojice postav, rozvedený František Josef a jeho partnerka Patricie. V době, kdy zemřel Františkův strýc Bogomil, si procházejí s Patricií

---

¹⁰¹ CHUCHMA, Josef. Jan Balabán vnímá chvíle, v níž se lámou životy. In *Mladá fronta Dnes* 1999, roč. 10, č. 91, s. 13.

¹⁰² KOSTŘICOVÁ, Blanka. Dvakrát Jan Balabán. In *Literární noviny* 1999, roč. 10, č. 3, s. 11. Dostupné také z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=LitNIII/10.1999/3/11.png>

¹⁰³ SALVET, Jiří. Kde je současný vzdělaný muž vystaven pokoření. In *Rovnost* 1999, roč. 9, č. 28, s. 11.

¹⁰⁴ LUP, Slávek In *Moravskoslezský deník* 1999, roč. 10, č. 5, s. 12.

krizí, stále však spolu zůstávají, ale osamělosti se nevyhnou. Pokouší se znovu obnovit jejich vztah pomocí poznání sebe sama. Vedle těchto hlavních postav shledává Aleš Haman jako výraznou ženskou postavu i strýcovu první ženu Johanu, která je postižena určitým tvůrčím nepokojem a odchází na venkov. Ostatní aktéři jsou podle něj spíše jen epizodními figurkami uzavřené ve vlastní všednosti a samotě.¹⁰⁵

Podle recenzenta *Revolver Revue* Marka Vajchra postavy balancují na pokraji hysterické agrese, život jim neseď a nevidí z tohoto problému žádné východisko. Nelíbí se mu postava již zmíněné šílené a vyvržené malířky, ale ani mužské a ostatní postavy. Není si jistý, „zda s postavami nezačíná soucítit hlavně proto, že je po všech životních protivenstvích musely potrefit ještě takto výstřední charakteristiky.“ Jedinou osobou, kterou oceňuje je Škvára, vystupující pouze v jedné stejnojmenné kapitole, kdy na něj vzpomíná Patricie. Podle Vajchra je uchopen s ironií, která kontrastuje s vážným vystupováním hlavních postav.¹⁰⁶

V následujícím románu *Kudy šel anděl* je opět hlavní postavou muž, Petr Vrána, okolo kterého je rozvinut celý příběh. Jediná kritička zabývající se postavami této knihy je Lucie Nováková, která však jako důležitější a detailněji propracované vidí postavy ženské, které jsou podle ní schopny jemnějšího vcítění než ostatní. V textech vystupují poměrně často a velmi výrazně jsou zaznamenány v pravé podstatě své role.¹⁰⁷

Veronika Kredbová vidí všechny postavy významného povídkového díla *Možná že odcházíme* velmi podobně. Balabán v každé kapitole seznámí čtenáře s jednou postavou prožívající určitou osobní prohru. Všichni hrdinové se potýkají s pocity opuštěnosti a zklamání sebe sama, ocitají se v momentu důležitých životních rozhodnutí a neví kudy kam. Problémy, které mají, vznikají často z profesních a ještě více ze soukromých neúspěchů ve formě nešťastných manželství či rozvodů. Převažují mužské hlavní postavy ve věku okolo čtyřiceti let, kteří si uvědomují jejich ubíhající čas a také pouhé přežívání. Ženské hrdinky zakoušejí podobné pocity jako jejich protějšky, cítí se opuštěné, oklamané a nepochopené.¹⁰⁸

---

¹⁰⁵ HAMAN, Aleš. In *Tvar* 2001, č. 3, s. 19,

¹⁰⁶ VAJCHR, Marek. Jak si kdo hraje. In Kritická příloha *Revolver Revue* 2001, č. 20, s. 108-111.

¹⁰⁷ NOVÁKOVÁ, Lucie. Próza úžasné barevnosti. In *Protimluv* 2003, roč. 2, č. 5, s. 32.

¹⁰⁸ KREDBOVÁ, Veronika. Melancholický Jan Balabán. In *Literární novinky* 2005, roč. 1, č. 3 (13), s. 8.

Typ postav povídkové souboru se pokusil postihnout i Milan Jungmann, který protagonisty vidí jako „...bytosti sice skeptické, zklamané, ba i nešťastné, ale se schopností unést jakoukoli tíhu, jakékoli utrpení.“¹⁰⁹

Hrdinové jsou podle Pavla Kotrla determinováni svým mládím a dospíváním, které prožili ještě v totalitním systému. Jejich produktivní věk je spjat se revolucí a nyní se tak nachází ve středu svého života. Poznámání jsou nejen komunismem ale i svými zkušenostmi, vztahy nebo rodinou. Okolo jejich života se vznáší zvláštní dojem smutku, který ale není opravdovým neštěstím. Kotrla považuje tuto povídkovou knihu za velmi kvalitní, především proto, že autor své hrdiny, kteří působí velmi živě a skutečně, dobře zná.¹¹⁰

Vykořeněnost postav vnímá z textu Petr Vaněk. Spatřuje je v každodenních emocionálně vypjatých situacích. Alkoholici i intelektuálové či rodiče si nesou určité problémy, smutky a vzpomínky. Zdá se, že visí nad propastí života, touží po již zmizelých chvílích, které pokládají za šťastné. Zároveň však svou současnou existenci nevzdávají a zbytečně nenaříkají. Jsou sice zarmoucení, ale berou vše, tak jak je a stále žijí.¹¹¹

Jan Paulas má pocit, že znavení lidé povídek půlku svého života prožily v totalitním režimu, nyní však žijí ve světě, který je jim cizí. Pokoušejí se najít v sobě naději, která je ale velmi slabá a nestálá. Někteří se snaží udržet zbytky víry, kterou životem ztrácejí. Silnější je zklamání z budoucnosti a marnost. Hrdinové se cítí zrazení životem. Tyto dojmy jsou podle Paulase charakteristické pro celou naši zranitelnou západní společnost.¹¹²

Ondřej Horák ve své recenzi podotýká, že Balabán je velmi schopný vytvořit postavy věrohodné s jasnými obrysy, které si dokážou získat přízeň čtenářů. Horák oceňuje životem unavené a zklamané muže středních let i věrně zobrazené ženské postavy a jejich vnímání světa.¹¹³

Nyní se přesuneme k povídkovému souboru *Jsme tady*, ve kterém jsou podle Radima Kopáče velmi podobní antihrdinové jako v předchozích autorových dílech. Stále jsou svázáni minulostí, dramaty, neurózami a postupně se uzavírají do své samoty a ticha. Jsou zaznamenáni v mezních

---

¹⁰⁹ JUNGMAN, Milan. Zamyšlené povídky. In *Mosty* 2005, roč. 14, č. 6, s. 9.

¹¹⁰ KOTRLA, Pavel. Prozaické blues. In *Týdeník Rozhlas* 2005, roč. 15, č. 1, s. 4.

¹¹¹ VANĚK, Petr. Možná že odcházíme. *iLiteratura* [online]. 11. 8. 2005, [cit. 2017-01-12]. URL: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/17711/balaban-jan-mozna-ze-odchazime>

¹¹² PAULAS, Jan. Možná jsme se už vyčerpali. In *Katolický týdeník* 2005, roč. 16, č. 3, s. 8.

¹¹³ HORÁK, Ondřej. Možná ze jsme tady. In *Lidové noviny* 2004, roč. 17, č. 125, s. 16.

situacích jejich životů, potýkají se s nemocemi, závislostmi i se smrtí blízkých. Jen výjimečně se objeví i náznak naděje.¹¹⁴

Marta Ljubková naopak vnímá zřetelnou změnu. Hrdinové jsou více zoufalí a osamocení než v předchozích povídkách a tím i méně heroičtější. Za hlavní postavu pokládá Emila Nedomu, který „je balabánovským typem životního ztroskotance, uvláčeného každodenní banalitou, vlastní neschopností i rodinným předurčením, jemuž však ve výsledku – po chvilkovém, téměř sebevražedném zaváhání – nechybí určitá životní naděje.“ Poté je tu několik generačních typů nacházejících se v krajním bodě života. Podle ní se autor dříve pokoušel vystihnout několik typů postav, nyní jsou však všichni stejní.¹¹⁵

Podle Kateřiny Říhové jsou lidé z příběhů poznamenáni a zklamáni minulostí, trápí je neúnosnost jejich současnosti, přesto všechno jsou si však vědomi, že je potřeba něco v jejich životech změnit. Proto některé Balabán nechává v průběhu povídek zestárnout o několik let a zaznamenává je v nových situacích, které přinášejí nadhled a uvědomění si chyb předchozích.¹¹⁶

Charakteristické rysy postav povídek řeší i Eliška Juříková, která pokládá za základ všech autorových děl statické vykreslení stavu duše a aktuálních emocí. I přesto, že se hrdinové povídek odlišují věkem, pohlavím i životní situací, jde podle ní, stejně jako podle Marty Ljubkové, stále jen o variaci jedné postavy, pro kterou je nejtypičtějším rysem pocit nenaplnění a osamění. Jako by Balabán stále vyprávěl stejný příběh o témže člověku, ztraceném a hledajícím. Shodně s mužskými postavami jsou i ty ženské, lehké odlišení spatřuje v nahlížení žen jako čarodějek, které ovládají tajemství zdraví. V ženských hrdinkách matkách vidí Juříková mariánský kult. V povídkách se stávají mučednicemi a sveticemi, protože mateřský vztah k dětem je v textu jakousi nadějí v plnohodnotný lidský cit, kterého ostatní nemohou dosáhnout.¹¹⁷

I kritik Marek Vachr uvádí: „Balabán maluje předvídatelně temnými barvami; na stránkách knihy se zhusta setkáváme s charaktery, situacemi a sceneriemi dobře známými z autorových

---

¹¹⁴ KOPÁČ, Radim. Jsme tady a bolí nás to. In *Právo* 2007, roč. 17, č. 6, s. 8.

¹¹⁵ LJUBKOVÁ, Marta. Stále stejné povídky. In *Souvislosti* 2007, roč. 18, č. 1. s 272-274. Dostupné také z: <http://www.souvislosti.cz/clanek.php?id=582>

¹¹⁶ ŘÍHOVÁ, Kateřina. Balabánovy přelety nad hranicemi příběhu. In *Literární noviny* 2007, roč. 18, č. 3, s. 10.

¹¹⁷ JURÍKOVÁ, Eliška F. Sugestivní mistr povídky: aneb, proboha, pane, ve vaší kůži bych být nechtěla. In *Host* 2006, roč. 22(10), s. 46-47. Dostupné také z: <http://casopis.hostbrno.cz/archiv/2006/10-2006/sugestivni-mistr-povidky>

předchozích povídkových sbírek a románů.“ Životní prohry zažívají především nevýjimeční muži, poznamenání traumaty z dětství, kterým se bortí partnerské i rodinné vztahy. Své ponižující příběhy prožívají se zarytou vážností. Vajchr řeší i problematiku ženských postav, které jsou podle něj pojaté jako oběti nedostupné a žijící jakoby ve dvou světech. Uvádí Balabánův sklon ke stereotypnosti v celkové kresbě postav.¹¹⁸

Ondřej Horák považuje za stěžejní již uvedenou osamělost postav. Ať už jde o to, jestli žijí opravdu osaměle, nebo cítí samotu uvnitř sebe. Všichni si uvědomují, že svůj život promrhali a díky tomu mají Balabánovy postavy stále co říci.¹¹⁹

V poslední Balabánově knize *Jsme tady* je hlavním protagonistou Emil, syn právě zemřelého lékaře. I ostatní postavy se musí vyrovnat se jeho smrtí ale i s otázkami, které vyvolala. Příběh se sice odehrává v současnosti, ale i vzpomínky na dětství sourozenců Kateřiny, Emila a Hanse mají svou důležitou roli. Kateřina Kadlecová oceňuje přesvědčivost, se kterou jsou jejich charakterů vykreslené. Dle jejího názoru: „je Balabán mistrem popisu osob v té nejkratší zkratce; všichni jeho osudem vláčení, zdeptaní hrdinové jsou naprosto realističtí.“ Kadlecová však nevidí jako hlavní postavu Emila Nedomu nýbrž Smrt, která je popsána do nejmenších detailů.¹²⁰

Josef Obruč uvádí, že Balabán v osobě bývalého přítele zemřelého otce a ve dvou dalších postavách předvedl nejasnost zla minulého režimu, ale i potřebu dospět k odpuštění. Další, čeho so Obruč všímá, jsou osoby knihy, které dovedou k osamělosti tvrdé drogy i alkohol.¹²¹

Dalším, kdo se zaměřil na protagonisty poslední Balabánovy knihy, je Daniela Iwashita. Podle ní autorovy postavy odmítají zařazování, idylu a ideologii, která ohrožuje jejich společenství. Zdrojem skepsí je prožitá totalita a přecitlivělost na oslabení svobody a intimity. Vše důležité se odehrává v nitru postavy, jako boj dvou vnitřních hlasů.¹²² Charakteristické rysy postav nejen knihy *Zeptej se táty* shrnul ve své kritice Jiří Penás, kdy se mu hrdinové jeví jako masochisti metafyziky, kteří se trýzní svými umíněnými pochybami a náročností svých otázek. „Jako by se v jejich tváři usadil věčný stín zkopaného psa, zatraceného tvora, který si rozdírá bok

---

¹¹⁸ VAJCHR, Marek. In *Revolver Revue* 2007, č. 66 (březen), s. 280-281.

¹¹⁹ HORÁK, Ondřej. Náš život není celý, ještě jsme tady. In *Lidové noviny* 2006, roč. 19, č. 276, s. 19.

¹²⁰ KADLECOVÁ, Kateřina. Láska a smrt. In *Reflex* 2010, č. 27, s. 60.

¹²¹ OBRUČ, Josef. Pokles kraje ještě neskončil. *A2* 2010, č. 6(21), s. 7. Dostupné také z:

<https://www.advojka.cz/archiv/2010/21/pokles-kraje-jeste-neskoncil>

¹²² IWASHITA, Daniela. Smrt jako tvůrce syžetu. In *Souvislosti* 2010, č. 21(4), s. 285, 286-288, 289. Dostupné také z: <http://www.souvislosti.cz/clanek.php?id=1122>

o pletivo kotce u trati – tímto obrazem cesty do psince, kam Emil přišel vybrat psa, román začíná a končí.“ Podle Pěnáse do těchto ztrápených charakterů vložil Balabán nejvíc sám sebe.¹²³

3.3 Vypravěčský styl a postup

V této části se pokusím představit celkový vypravěčský styl analyzovaného autora, na základě názorů kritiků. Do vypravěčského stylu zahrnu vypravěče a s tím i související hledisko, kompozici, jazyk, nebo prostor a čas.

Na tento celkový vypravěčský styl druhého díla *Boží lano* pohlédl ve své kritice Vladimír Novotný. Texty *Božího lana* vidí jako trýznivé a znepokojené úvahy, ve kterých vypravěč vnímá svět pomocí každodenních běžných detailů, které však skýtají něco vyššího, nadčasového, co přináší chaotickým životům postav alespoň částečný řád. V souhrnu nazývá tvorbu Jana Balabána jako generační zpověď, která má kořeny již v šedesátých letech 20. století, a jako soudobé hledání vnitřních jistot. Jeho texty podle něj „čteme kvůli potřebě rozjímání a sdílení nadčasovějších významů přítomnosti.“¹²⁴ Změnu vypravěčského stylu reflektuje Blanka Kostřicová, podle které v debutovém *Středověku* bylo vše ještě sdělováno pomocí abstraktních úvah a fantaskních dějů, naproti tomu *Boží lano* je posunuto ke konkrétnu a autobiografičnosti, vyprávěno je pomocí toku asociací.¹²⁵ Pavel Šanda podobně jako Kostřicová označuje druhé vydané dílo autora za lyricko-epickou strukturu, spadající spíše do poezie. Dále zejména v první části *Americká elegie* spatřuje charakter „vnitřního cestopisu“ (uvozovky od autora kritiky), ten však vnímá jako příznačný i pro celkovou Balabánovu výpověď.¹²⁶ Zdeněk Mitáček a Josef Chuchma shodně přisuzují dílu nesrozumitelnost a nejasnost vyjádření. Mitáček si dokonce klade otázku: „Nechtěl nebo nemohl by být Balabán jasnější?“¹²⁷

Vyprávěcí styl následujících *Prázdnin* nezískal mnoho prostoru zkoumání kritiky. Povídkový soubor zaujal podle Vladimíra Novotného ve srovnání s *Božím lanem* spíše polohu ztišenou,

---

¹²³ PEŇÁS, Jiří: Balabánova alfa i omega. In *Lidové noviny*, 17. 7. 2010, s. 29.

¹²⁴ NOVOTNÝ, Vladimír. Prozaické lano Jana Balabána. In *Slovo* 1999, roč. 90, č. 174, s. 8.

¹²⁵ KOSTŘICOVÁ, Blanka. Dvakrát Jan Balabán. In *Literární noviny* 1999, roč. 10, č. 3, s. 11.

¹²⁶ ŠVANDA, Pavel. Balabánova chůze po laně. In *Host* 1998, č. 8, s. 92-93.

¹²⁷ MITÁČEK, Zdeněk. Jan Balabán: Boží lano. In *Texty* 1999, č. 14, s. 24-25.

zklidněnou a zmoudřelou.¹²⁸ Pavel Janáček tuto knihu krátkých povídek pojmenoval kvůli ohlušující únavě a mučící nespavosti postav za noční lyriku bez vyvrcholení.¹²⁹

Dílo *Černý beran* označované za román i novelu by mělo nést značný epický základ, i přesto má kritik Lubomír Machala pocit, že lyrizující prvky, obrazná přirovnání a na úkor tomu potlačená epická linka navozují dojem unavující monotónnosti. Také mu kazatelsky laděné pasáže v textu vyznívají spíše rozpačitě než účelně.¹³⁰ Naopak tomu autorův strýc Milan Balabán považuje kazatelství a filozofické myšlenky prózy jako povedené a typické pro vypravěčský styl autora.¹³¹ Způsob psaní charakterizuje Erik Gilk jako autorskou výpověď, vyprávěnou pomocí hutného výrazu. Spoustu informací autor nedopoví a nechá je jen v symbolických náznacích.¹³²

I u dalšího románového díla *Kudy šel anděl* se setkáváme s kritickou reflexí přemíry lyričnosti. Janu Štolbovi se text zdá být nedoladěným mlhavým hledáním. Knihu označuje za lyrické přemítání, do kterého téměř každá situace vyústí, a které v některých částech textu zdržuje.¹³³ Karel Franczyk naopak oceňuje směřování románu až k lyrickému básnění v próze, podotýká, že pro Balabána jsou charakteristické basové tóny a nehysterická melancholie jen s náznakem naděje a radosti. Stavba vět mu připomíná ozvěnu, která podtrhuje hlavní sdělení výpovědi. Důležité jsou pro něj metafory, které pokládá za pravé umění. Podle něj by se jen velmi stěžil najít někdo, kdo dokáže vytvořit originální metafory jako právě Jan Balabán. Metaforická nejsou jen jednotlivá slova, ale dokonce dlouhé pasáže textu a celá kniha, kterou vnímá jako metaforu anděla. Ve srovnání s přechozím dílem, které se podle něj ztratilo v bezbřehé lyrice, je kniha *Kudy šel anděl* správným krokem kupředu.¹³⁴ Ondřej Horák pak kritizuje přílišnou vážnost a patos knihy, které podle něj textu příliš neslouží.¹³⁵

Balabán se s knihou *Možná že odcházíme* opět vrátil k povídce a podle Veroniky Kredbové v ní můžeme cítit ze všech příběhů silné pesimistické vyznění, melancholii a smutek. Uvažuje nad tím, zda není této beznaděje v knize příliš a jestli tím soubor neztrácí na přesvědčivosti.

---

¹²⁸ NOVOTNÝ, Vladimír. Zapamatujte si jména Jan Balabán a Hnát Daněk. In *Týdeník Rozhlas* 1999, roč. 9, č. 20, s. 4.

¹²⁹ JANÁČEK, Pavel, MAGDOŇ, Libor a KOČÍ, Dagmar. Recenzované knihy. In *Host* 1999, č. 15(2), s. 21.

¹³⁰ MACHALA, Lubomír. Jistoty, hledání a tápání Černého berana. In *Lidové noviny* 2001, roč. 14, č. 64, s. 21.

¹³¹ BALABÁN, Milan. Černý Beran. In *Křesťanská revue* 2002, roč. 69, č. 1, s. 27-28

¹³² GILK, Erik. Bojím se o život. In *Texty* 2001, roč. 5, č. 20, s. 30-31. Dostupné také z: http://texty.kotrla.com/pdf/texty_20.pdf

¹³³ ŠTOLBA, Jan. Pěší ostravští andělé. In *Host* 2003, č. 7, s. 17-20.

¹³⁴ FRANCZYK, Karel. Anděl lepší Berana. In *Tvar* 2004, roč. 15, č. 1, s. 20.

¹³⁵ HORÁK, Ondřej. Obsluhoval jsem v samoobsluhách. In *Právo* 2003, roč. 13, č. 112, příl. Salon, s. 4.

Kniha se jí jeví zbytečně monotónní.¹³⁶ Petr Pýcha k dílu ve své kritice přistupuje podobně, navíc od melancholických nálad poznamenává, že v textu je opět cítit výrazná lyrika.¹³⁷ S tím však nesouhlasí Vladimír Trpka, tomu se naopak povídkový soubor projevuje jako daleko méně lyrický než jindy.¹³⁸

Narativní způsob další povídkové knihy *Jsme tady* se pokusil postihnout Radim Kopáč. Zaznamenává sugestivní náboj díla, který vzniká z přesných a citlivých popisů situací, kterými si postavy procházejí, a které se střídají s pomalými až meditativními částmi. Celá kniha má pro Kopáče intenzivní metafyzický náboj.¹³⁹ Pro Kateřinu Říhovou je nejsilněji z vyprávění vystupující přirozenost, která není křečovitá. Nic podle ní není strojený ani jazyk, ani význam celé knihy. Styl není podřízen záměru autora a příběhy nejsou uměle spojené, navazují na sebe naprosto nenuceně. Přitom všem je však vyprávění stále živé, věrohodné a neztrácí se v něm ani moment překvapení.¹⁴⁰

Styl posmrtně vydané knihy *Zeptej se táty* zvolil autor podle Pavla Mandyse jako rozjímavý, někde proložený tragickým lidským příběhem. Text vidí jako nejnaléhavější autorovo dílo. V poslední knize lze najít kazatelské pasáže.¹⁴¹ Eva Klíčová shrnuje dílo jako „těžký román z jednoduchých vět,“ především proto, že podle ní Balabán klade důraz na přesnost výrazu nikoli na pouhou poetiku slov. Objevují se zde běžná přímá pojmenování a jednoduchá přirovnání. Jazykovou střídmostí autor přináší neumělé a účinné krajiny a prostory, které v sobě nesou lidské osudy.¹⁴² Aleš Merenus poznamenává, že s touto knihou Balabán prakticky nevybočil z celé jeho tvorby. Objevuje se v ní proud myšlenek, vnitřní monology postav, záznamy snů i vzpomínkové retrospektivy. To vše tvoří již několikrát zmiňovanou složitou mozaiku témat a motivů, které jsou ale stále originálně zpracované.¹⁴³ Vývoj ve stylu zaznamenal Milan Jungmann, který přináší názor, že v této knize Balabán lehce upouští od lyrické prózy, ale stále lze najít dost pasáží, kterou obsahují lyrické prvky.¹⁴⁴ Na Pavla Janouška kniha „působí jako asociativní proud vnitřních monologů, rozhovorů a reflexí jediného

---

¹³⁶ KREDBOVÁ, Veronika. Melancholický Jan Balabán. In *Literární novinky* roč. 1, 2005, č. 3 (13), s. 8.

¹³⁷ PÝCHA, Petr. Smutní, ne však nešťastní hrdinové. In *Právo* 2004, roč. 14, č. 238, s. 8.

¹³⁸ TRPKA, Vladimír. Příběh ze sebe vykloněný. In *A2* 2007, roč. 3, č. 8, s. 7. Dostupné také z:

<https://www.advojka.cz/archiv/2007/8/pribeh-ze-sebe-vykloneny>

¹³⁹ KOPÁČ, Radim. Jsme tady a bolí nás to. In *Právo* 2007, roč. 17, č. 6, s. 8.

¹⁴⁰ ŘÍHOVÁ, Kateřina. Balabánovy přelety nad hranicemi příběhu. In *Literární noviny* 2007, roč. 18, č. 3, s. 10.

¹⁴¹ MANDYS, Pavel. Ptát se vážně. In *Týden* 2010, č. 17(30), s. 62.

¹⁴² KLÍČOVÁ, Eva. Zeptat se nitra: nad posledním románem Jana Balabána. In *Host* 2010, č. 26(8), s. 62-63. Dostupné také z: <http://casopis.hostbrno.cz/archiv/2010/8-2010/zeptat-se-nitra>.

¹⁴³ MERENUS, Aleš. Vzpomínky na tátu. In *Protimluv* 2010, č. 9(3-4), s. 52

¹⁴⁴ JUNGSMANN, Milan. Román o pravdě a smyslu života. In *Literární noviny* 2010, č. 21(41), s. 20.

přemýšlivého a invenčního subjektu, usilovně se vyrovnávajícího s minulostí i s přítomností, a to nejen jedné rozvětvené rodiny.“ Próza je to trýznivá a plná otázek.¹⁴⁵

3.3.1 Čas

Časem se nezabývalo mnoho kritiků, ale i přesto můžeme některých jejich kritikách zaznamenat, že ani čas není opomenutou složkou autorových děl.

Například Pavel Kotrla si v kritice na knihu *Možná že odcházíme* v souvislosti s časem všímá toho, že Balabánovy knihy nejeví silný dějový základ. „Nedá se tvrdit, že by se Balabánovy povídky vyznačovaly výrazným dějem, spíš právě naopak. Představují jakási ustrnutí v čase. Ale právě autorova schopnost zachytit zlomový okamžik, vyváženost uměleckého popisu a zobrazení reality se smyslem pro detail patří k jeho silným stránkám.“¹⁴⁶ Času povídek *Jsme tady* si všímá i Aleš Merenus. Ten pokládá kategorii času za důležitou v autorově próze, neboť je spjata s filozofickou existencí, která je obsažena ve všech povídkách. Balabán tvoří příběh v několika vrstvách, a tak čas příběhu neubíhá chronologicky, ale je rozdělen spíše do jednotlivých povídek, které mají každá své tempo. V některých částech textu je znát tempo rychlé jinde se zase zpomaluje.¹⁴⁷

Pojetí času v knize *Zeptej se táty* se snaží vystihnout Anna Vondřichová. Podle ní jednotlivé vzpomínkové a reflexivní pasáže vytvářejí obraz rodiny v době normalizace. Čas vyprávění se tak shoduje s časem příběhu. Příhody, na které postavy vzpomínají, jsou uspořádány do několika časových rovin. Objevuje se zde období dětství, čas otcova umírání a smrt, a také dobu, ve které byl otec nařčen z lékařských zločinů.¹⁴⁸

---

¹⁴⁵ JANOUŠEK, Pavel. Zeptej se táty. In *Tvar* 2010, č. 14, s. 3. Dostupné také z: <http://old.itvar.cz/prilohy/41/Tvar14-2010.pdf>

¹⁴⁶ KOTRLA, Pavel. Prozaické blues. In *Týdeník Rozhlas* 2005, roč. 15, č. 1, s. 4.

¹⁴⁷ MERENUS, Aleš. Světliny v krajinách deprese. In *Tvar* 2007, č. 18(6), s. 2. Dostupné také z: http://old.itvar.cz/prilohy/96/06TVAR_07.pdf

¹⁴⁸ VONDŘICHOVÁ, Anna. Zeptej se táty. *iLiteratura* [online]. 6. 9. 2010 [cit. 2017-01-12]. URL: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/26989/balaban-jan-zeptej-se-taty-1>

3.3.2 Jazyk

I jazyk se s každou vydanou knihou autora vyvíjí. Podle Blanky Kostřicové je v *Božím lanu* jazyk střídmější než v předchozím *Středověku*. Stále je ale poetický bez přemrštěné metaforičnosti. V následujících *Prázdninách* oceňuje zjednodušenou větnou skladbu, které odpovídá i formě krátkých povídek. Balabán podle Kostřicové „...vyniká nejen přesností a střídmostí výrazů, intenzitou prožitku a senzitivním smyslem pro detail, ale především opravdovostí svého hledání i bilancování.“¹⁴⁹

Další dílo *Černý beran* pravděpodobně jazykem nezaujalo kritickou obec, neboť žádná ze zkoumaných kritik nerozebírá jeho jazykovou stránku.

Adéla Hrubá vyzdvihuje Balabánův jemný jazykový humor knihy *Kudy šel anděl*. Autor střídá druhy jazyku podle typu příběhu a postavy. Jednou využije jazyk někdejších ozvuků a narážek, jindy zase využívá části lidových písní, biblickou mluvu nebo ostravské výrazy. To vše se jí jeví jako valící se nekonečný proud řeči.¹⁵⁰

V následujícím povídkovém díle *Možná že odcházíme* zaznamenává Lukáš Foldyna sílu autorova jazykového výrazu. V této spojitosti ho srovnává s českým mistrem povídky Janem Čepem. Díky Balabánovým bohatým výrazovým prostředkům je jen pomocí několika z nich do textu vnesena dramatičnost, které uměl docílit i Čep. Podle Foldyny Čepa s Balabánem spojuje nejen jazyk ale i tematika a vidění světa, které je spíše lyrické než epické.¹⁵¹ Dalším, kdo se zajímá o jazyk povídkové knihy, je Robert Krumphanzl, u kterého jako jednoho z mála se můžeme setkat spíše s negativní kritikou knihy. Podle něj jazyk sice plyne hladce a využívá často i důvtipu s lechtivým dvojsmyslem. I přesto však považuje knihy spíše za konzumní čtivo, kvůli jinak nezajímavé práci s jazykem a tvarem próz. Texty považuje za povrchní a v závěru kritiky uvažuje nad tím, zda autor vytváří povrchní povídky záměrně, či jde jen o výsledek autorské nejistoty.¹⁵²

Jazykovou stránku následující knihy *Jsmě tady* popisuje Markéta Radová jako syrovou a přitom starosvětsky čistou s detailní obrazností.¹⁵³ Milan Jungmann považuje Balabánovu češtinu za

---

¹⁴⁹ KOSTŘICOVÁ, Blanka. In *Literární noviny* 1999, roč. 10, č. 3 (20. 1.), s. 11.

¹⁵⁰ NOVÁKOVÁ, Lucie. Próza úžasné barevnosti. In *Protimluv* 2003, roč. 2, č. 5, s. 32.

¹⁵¹ FOLDYNA, Lukáš. Zjevení podle Jana (Balabána). In *Host* 2004, roč. 20(7), s. 52-53. Dostupné také z: <http://casopis.hostbrno.cz/archiv/2004/7-2004/zjeveni-podle-jana-balabana>.

¹⁵² KRUMPHANZL, Robert. Ztráty a nálezy. In *Revolver Revue* 2005, č. 58, s. 246-248.

¹⁵³ RADOVÁ, Markéta. Vlákny spletenými v časoprostoru. In *Protimluv* 2007, roč. 6, č. 1/2, s. 51-52.

pozoruhodnou. V jazyku knihy se objevují výrazy „sprosté“, slang i hantýrková slova jako *hajdamaš* nebo *čurda*. Všechny tyto výrazy knize podle Jungmanna prospívají a působí silně osobitě, i když se autor nijak přehnaně nesnaží o originalitu.¹⁵⁴

Čistě jazyková stránka posledního románu *Zepřej se táty* nebyla popsána v žádné analyzované kritice.

3.3.3 Kompozice

Důležitost minulosti v knize *Prázdniny* si uvědomuje Ondřej Macura, neboť i minulost je jedna z důležitých složek kompozice Balabánovy tvorby. Dvojitá existence postav minulé a současné mu připomíná romány Daniely Hodrové. Minulost je vyprávěna z hlediska současnosti hrdinů.¹⁵⁵

S vydáním pro Balabána ještě neprobádaného žánru novely dochází k proměně jeho vypravěčského stylu i na rovině kompozice a hlediska. Tuto transformaci odráží ve svých recenzích na dílo *Černý beran* Aleš Haman a Emil Hakl. Aleš Haman vidí změnu v kompozici, kdy se dílo skládá z mozaiky částí časových i prostorových, které střídá. Hakl zase prózu přirovnává k filmu z padesátých let. Všechno se odehrává na základě nějakého vyššího hlediska či principu.¹⁵⁶ I Josef Chuchma si všiml rychlého střídání časů i prostorů, kdy na autor sebe vrství prostředí tuzemská i zámořská nebo přítomnost s minulostí, občasně i s budoucností.¹⁵⁷

Kompozicí další autorovi knihy *Kudy šel anděl* se zabývá Petr Vaněk, jenž vidí změnu oproti předchozí próze v chronologickém uspořádání, které podle něj *Černý beran* postrádá. Příběhy a postavy se prolínají a jsou postavené na první pohled nedůležitých peripetií, a kvůli tomu přirovnána celkovou kompozicí díla opět k mozaice, jako už i jiní kritici předchozích Balabánových děl.¹⁵⁸ I Jakub Chrobák uspořádání textu přirovnává k mozaice, která je složená z jednotlivých světů postav. Kniha je pro něj zároveň i příběhem jednoho muže, který prochází těmito světy. Začátek románu neobvykle očíslovaný devatenáctou kapitolou pokládá za čas

---

¹⁵⁴ JUNGSMANN, Milan. Deset Balabánových povídek. *Tvar* 2007, č. 18(6), s. 2. Dostupné také z: http://old.itvar.cz/prilohy/96/06TVAR_07.pdf

¹⁵⁵ MACURA, Ondřej. Beznadějné pohledy na ještě beznadějnější prázdno. In *Tvar* 1999, č. 9, s. 20. Dostupné také z: http://old.itvar.cz/prilohy/373/T09_99.pdf

¹⁵⁶ HAMAN, Aleš, HAKL, Emil. Jan Balabán: Černý beran. In *Tvar* 2001, č. 3, s. 19. Dostupné také z: http://old.itvar.cz/prilohy/329/T03_01.pdf

¹⁵⁷ CHUCHMA, Josef. Balabánova novela: času je málo a voda stoupá. In *Mladá Fronta Dnes* 2000, roč. 11, č. 183, s. 19

¹⁵⁸ VANĚK, Petr. *iLiteratura* [online]. 13. 2. 2006, [cit. 2018-4-2]. URL: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/18621/balaban-jan-kudy-sel-andel>

autorského psaní, od kterého se nejdříve dostáváme do minulosti a následně dopředu.¹⁵⁹ V souhrnu se většina kritiků v souvislosti s tímto dílem shodla na tom, že je silně lyrické složené z mozaiky či fragmentů, které vnímá jako náhlá zastavení například i Hana Zahradníčková.¹⁶⁰

S podobným hodnocením kompozice se můžeme setkat i v kritikách díla *Možná že odcházíme*, i přestože se v něm Balabán opět vrátil k žánru povídky. Podle Veroniky Kredbová nejde přímo o klasické povídky, ale můžeme zde hovořit více o „minipříbězích“ nebo „výjevech ze života.“¹⁶¹ S přirovnáním k filmu přichází kritik Jiří Peňás. Říká, že: „Jsou to však spíš flešové fotografie či krátké filmové výseky, jejichž ostře nasvícené výjevy klamou tím, že to podstatné se odehrává za rámem toho, co je na vnější pohled zjevné.“¹⁶² Zajímavé je, že prakticky totožný názor zastává i Jan Paulas, podle kterého „Povídky také nezabírají větší časový úsek, spíše osvítlí jen jedno či dvě (na první pohled nezajímavá) políčka z filmu lidského života...“¹⁶³ Kompozicí se ve své spíše negativní kritice zabývá i Robert Krumphanzl. I přes propojení samostatných povídek jmény, nezískává podle něj kniha souvislou jednotu, čteme jen zlomky jednotlivých vyprávění. Celkové uspořádání působí nesoudržně a těkavě. Problém vidí také v užití nápadně chtěných rámců, ve kterých jsou složeny motivy, dialogy i vše ostatní. Vystavěné texty se mu jeví jako strojené místo toho, aby je autor nechával samovolně růst.¹⁶⁴

I v souvislosti s následující vydanou knihou *Jsme tady* můžeme zaznamenat kritiky, které kompozici povídek vnímají jako náhled do všedních situací obyčejného člověka. S tím přichází i Markéta Radová, která čte knihy jako „pouhá zastavení v některé etap životní cesty jednotlivých postav“ s výstižnými popisy vyhrocených lidských stavů. Vazby povídek by, nebýt závěrečné části, čtenář jen stěží hledal, kompozici tak považuje za poněkud nepřehlednou a celkové dílo za předimenzované. Proto doporučuje pro pochopení opětovné čtení knihy a následné dohledání souvislostí.¹⁶⁵ I Marta Ljubková vidí způsob vyprávění podobně. Kompoziční postup nazývá jako metodu zastaveného okamžiku, který se pohybuje na ose teď

---

¹⁵⁹ CHROBÁK, Jakub. O andělech (jen) na první pohled padlých. In *Psí víno* 2003, č. 25, s. 29. Dostupné také z: http://www.psivino.cz/dudek/wp-content/uploads/PV_2003_25.pdf

¹⁶⁰¹⁶⁰ ZAHRADNÍČKOVÁ, Hana. Kudy šel anděl. In *Lidové noviny* 2003, roč. 16, č. 81, s. 16.

¹⁶¹ KREDBOVÁ, Veronika. Melancholický Jan Balabán. In *Literární novinky* 2005, roč. 1, č. 3 (13), s. 8.

¹⁶² PEŇÁS, Jiří. Balabánův prst v trhlíně. In *Literární noviny* 2004, č. 44, s. 8. Dostupné také z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=LitNIII/15.2004/44/8.png>

¹⁶³ PAULAS, Jan. Možná jsme se už vyčerpali. In *Katolický týdeník* 2005, roč. 16, č. 3, s. 8.

¹⁶⁴ KRUMPHANZL, Robert. Ztráty a nálezy. In *Revolver Revue* 2005, č. 58, s. 246-248.

¹⁶⁵ RADOVÁ, Markéta. Vlákny spletenými v časoprostoru. In *Protimluv* 2007, roč. 6, č. 1/2, s. 51-52.

a tady, kdy se hrdinové zabývají minulostí a rekapitulují si své dosavadní životy.¹⁶⁶ Opět se setkáváme s přirovnáním kompozice k mozaice. Marek Vajchr vidí, že se v jednotlivých povídkách vrací tytéž symbolické motivy a odkazy, a tím Balabán soubor povídek volně zacykluje. Podle něj příběhy fungují relativně samy o sobě, i jako již zmíněná mozaika. Tento žánrový experiment považuje za autorovu snahu vytvořit po řadě povídkových knih a dvou románech zase něco nového.¹⁶⁷

I následující a poslední kniha *Zeptej se táty* se setkává s přirovnáním k mozaice v kritice od Aleše Palána. Podle něj Balabánův příběh by snesl rychlejší spád, protože se až příliš často zastavuje, jako film složený z fotografií. „Balabán pořád zůstává v onom čepovském literárním odkazu především spisovatelem situací a stavů, ale jejich mozaikovitost a práce s pointou čtenáři neumožní delší setrvání s nimi.“¹⁶⁸

Když bychom shrnuli nahlížení kritiků na kompozici všech děl, můžeme říci, že dost z nich se často opakovalo. Hlavní kompoziční složkou je retrospektiva a s tím související vzpomínky na dětství jako na šťastné období života. Opětovně Balabán využívá střídání časů a rychlé výměny hledisek.

3.3.4 Prostor

Prostoru a prostředí knih Balabána opět nebylo věnováno mnoho zájmu kritiky, i tak se několik z nich na tento aspekt díla zaměřilo a pokusilo se nám předat své postřehy.

Tomáše Kubíčka uchvacuje to, že v Balabánových povídkách v knize *Možná že odcházíme* je obsaženo čtenářovo povědomí o Ostravě, jako o podivném městě kovu a špíny. Přesně takové místo Balabán recipientům přináší a utvrzuje jejich mínění o Ostravě. Duše tohoto průmyslového města není podle Kubíčka spojena s určitým místem, stává se přenositelnou. V Balabánově díle je Ostrava toposem „vyděděného města v nás.“¹⁶⁹

Prostorem knihy *J sme tady* se zabývá kritik Pavel Mandys, podle kterého je prostředím „[...] opět Ostrava, její drsnější tvář – hospody i ulepené nonstopy, bezdomovecké doupě pod mostem, panelákové byty, provozy těžkého průmyslu. Jen jednou, hned v první povídce, se

---

¹⁶⁶ LJUBKOVÁ, Marta. Stále stejné povídky. In *Souvislosti* 2007, roč. 18, č. 1. s. 272-274. Dostupné také z: <http://www.souvislosti.cz/clanek.php?id=582>

¹⁶⁷ VAJCHR, Marek. Ještě se neodešlo. In *Revolver Revue* 2007, č. 66 (březen), s. 280-281.

¹⁶⁸ PALÁN, Aleš. Jan Balabán šel ve své knize smrti naproti. In *Katolický týdeník* 2010, roč. 21, č. 36, s. 8. Dostupné také z: <http://www.katyd.cz/clanky/jan-balaban-sel-ve-sve-knize-smrti-naproti.html>

¹⁶⁹ KUBÍČEK, Tomáš. Ostrava uvnitř. In *Host* 2004, č. 7. s. 50-51.

vydáváme do Ameriky, ale i tam je v pozadí přítomno Slezsko.¹⁷⁰ Naopak Aleš Merenus přichází s názorem, že v této knize je prostor severomoravské metropole potlačen a hraje zde pouze dekorativní funkci. Důležitější je prostor niter hlavních postav, které utváří jejich fikční světy.¹⁷¹ Pro Jaroslava Meda nehraje prostor povídek téměř žádnou roli, důležitější jsou situace, ve kterých se postavy ocitají. V tomto směru přirovnává opět Balabána k Janu Čepovi, který se taktéž zabýval situační prózou.¹⁷²

3.3.5 Vypravěč a hledisko

Způsob vyprávění románu *Kudy šel anděl* se zdá tak, že text vypráví někdo uvnitř děje, ale ten přitom vnímá i vnitřní světy postav. To je podle Jakuba Chrobáka dáno tím, že jednotlivé kapitoly vyprávějí různé postavy, střídají se a nutí svůj pohled na věc čtenáři. Hledisko Martina Vrány, jeví se i jako autorské, je kombinováno s pohledy ostatních jednotlivých postav. S tím využívá Balabán i různé jazykové prostředky, aby tuto změnu zesílil, některé části jsou více meditativní, jiné obsahují akcent ostravských putyk.¹⁷³ Ondřej Horák označuje způsob vyprávění za jakousi kazatelskou „du-formu“, ve které vypravěč oslovuje postavy. Původ této metody zprostředkování informací spatřuje v Balabánově evangelictví.¹⁷⁴

V další knize *Možná že odcházíme* dle Anna Vodřichové je vypravěč lhostejný a na události i postavy nahlíží silně neosobně.¹⁷⁵

Vypravěče knihy *Jsme tady* charakterizuje Kateřina Říhová jako vypravěče, který si váží příběhu a nebere ho jako samozřejmost, ani jako nic jasně a dopředu daného. Nepokouší se s ním postmoderně experimentovat ani ho rozkládat a znovu slepovat dohromady. Uvědomuje si i to, že příběh nevzniká sám od sebe, ale ani ho nemůže dopředu naplánovat.¹⁷⁶ Podle Josefa Chuchmy „Balabán používá autorskou vyprávěcí situaci, která je vedena ve třetí osobě „vševědoucím“ vypravěčem, který příběh drží pevně v rukách.“ Autorův vypravěč se však

---

¹⁷⁰ MANDYS, Pavel. Jsme tady, smíření. In *Týden* 2007, roč. 14, č. 2, s. 68.

¹⁷¹ MERENUS, Aleš. Světliny v krajinách deprese. In *Tvar* 2007, č. 18(6), s. 2.

¹⁷² MED, Jaroslav. Život není hra bez koncovky. In *Katolický týdeník* 2007, č. 12, s. 8.

¹⁷³ CHROBÁK, Jakub. O andělech (jen) na první pohled padlých. In *Psí víno* 2003, č. 25, s. 29. Dostupné také z: http://www.psvino.cz/dudek/wp-content/uploads/PV_2003_25.pdf

¹⁷⁴ HORÁK, Ondřej. Obsluhoval jsem v samoobsluhách. In *Právo* 2003, roč. 13, č. 112, příl. Salon, s. 4.

¹⁷⁵ VONDŘICHOVÁ, Anna. Jan Balabán. In *A2* 2011, roč. 7, č. 26, s. 28. Dostupné také z: <https://www.advojka.cz/archiv/2011/26/knihy>

¹⁷⁶ ŘÍHOVÁ, Kateřina. Balabánovy přelety nad hranicemi příběhu. In *Literární noviny* 2007, roč. 18, č. 3, s. 10.

pokouší vcítit do jednotlivých postav, a čtenář tak získá pocit, že daný příběh vypráví osoba, o které je v povídce řeč, a že svět je nahlížen skrze ní.¹⁷⁷

Na vypravěčský aspekt posledního díla *Zeptej se táty* se zaměřila také Eva Klíčová. Autor v knize nechává účelně postupovat objektivního er-formového vypravěče s ich-formovými pasážemi textu. Těmto prolnutím vypravěčských postupů odpovídá i celkové dělení knihy s nenápadným grafickým členěním kapitol. Čtení této prózy Klíčová přirovnává ke vzpomínání, i přestože se v textu objevují i chronologické části.¹⁷⁸ Anna Vondřichová upozorňuje na to, že ve vyprávění se střídají perspektivy jednotlivých postav a jen minimálně se objevuje objektivní er-forma, která je využita jen v úvodním popisu hrdinů a prostředí. Vnímání prostoru povídek je pomocí samotných protagonistů, kteří mají podle Vondřichové plastické a ostré vidění, a svět často pojmají metaforicky.¹⁷⁹ Jako „reflektora“ vnímá vypravěče Aleš Merenus, podle kterého se vypravěč snaží skrýt za text, a potlačit akt vyprávění tak, aby čtenář vnímal příběh nezprostředkovaně. Tento objektivní vypravěč, tak vstupuje do mysli postav a díky tomu Merenus, stejně jako Vondřichová, pokládá text za plastický a autentický.¹⁸⁰

3.4 Žánr

Balabán vydal celkem osm prozaických děl, jeden komiks a divadelní hru. Nejčastěji volil žánr povídky, pokusil se však i o díla, která nesou označení román nebo novela. Mnohokrát jeho díla nesou odkazy na minulost a nejistou budoucnost. I přestože autor vydal dva romány a jednu novelu, mnoho kritiků vidí Balabána úspěšného spíše v rovině povídky, to dokládají i následující kritiky.

Tomáš Kubíček dokonce říká: „Povídka Balabánovi svědčí. I předchozí románové pokusy troskotaly na jeho specifickém povídkovém vidění. Sbíрка *Možná že odcházíme* je důkazem toho, že se Balabán stává jejím mistrem.“¹⁸¹ Podle Ondřeje Horáka romány autor rozdělil do kapitol, které stejně připomínají samostatné povídky, a mohou tedy stát samy o sobě. Tím se mu nepodařilo zvládnout jednotící románové gesto, které by fungovalo. Jak už bylo zmíněno, Balabán umí nejlépe zachytit okamžiky a situace a nikoliv souvislosti. Proto Horák spatřuje

---

¹⁷⁷ CHUCHMA, Josef. Jsme tady a dost nás to bolí. In *Mladá fronta Dnes* 2006, roč. 17, č. 295, s. B5.

¹⁷⁸ KLÍČOVÁ, Eva. Zeptej se nitra: nad posledním románem Jana Balabána. In 2010, *Host*, č. 26(8), s. 62-63. Dostupné také z: <http://casopis.hostbrno.cz/archiv/2010/8-2010/zeptat-se-nitra>.

¹⁷⁹ VONDŘICHOVÁ, Anna. Zeptej se táty. *iLiteratura* [online]. 6. 9. 2010 [cit. 2017-1-12]. URL: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/26989/balaban-jan-zeptej-se-taty-1>

¹⁸⁰ MERENUS, Aleš. Vzpomínky na tátu. In *Protimluv* 2010, č. 9(3-4), s. 52

¹⁸¹ KUBÍČEK, Tomáš. Ostrava uvnitř. In *Host* 2004, č. 7. s. 50-51. Dostupné také z: <http://casopis.hostbrno.cz/archiv/2004/7-2004/ostrava-uvnitř>

autorovy povídkové cykly za to nejlepší, co současná česká próza nabízí.¹⁸² Eliška Juříková se také neobává ve své kritice nazvané *Sugestivní mistr povídky* prohlásit, že: „Nuže, nemáme, myslím, v dnešní české literatuře takového mistra povídky jako je Jan Balabán...“¹⁸³

Již předchozí autorovy knihy se pohybovaly na pomezí povídky a románu, který někdy i převážil. Marta Ljubková chápe jako důležité to, že kratší útvary próz vytvářejí celek, jako je tomu i u knihy *Jsme tady*. Výsledné dílo pak může čtenář uchopit jako povídkovou knihu ale i jako román.¹⁸⁴ I Aleš Merenus popisuje ve své kritice svázání povídek jedním narativem. Tím podle něj Balabán ruší jednotné žánrového zařazení, a tvoří tak mezižánr románu a povídky.¹⁸⁵

Horák konstatuje to, že povídky Balabánovi vyhovují daleko více než romány, důkazem toho je úspěšnost knih *Možná že docházíme* a *Jsme tady*. Horák dále považuje za kvalitní prózu *Prázdniny*, i přestože se autor tímto souborem nezapsal do širokého povědomí čtenářstva.¹⁸⁶

I Blanka Kostřicová souhlasí s tím, že žánrové určení autorových próz je obtížné, neboť romány se rozpadají na povídky a povídkové knihy tvoří celky. Pro rozpadání románů je podle Kostřicové Balabán pokládán za mistra povídky a jeho delší prózy jsou podceňovány.¹⁸⁷

Posledním dílem se stala próza *Zeptej se táty*, označovaná za román. Martin Puskely považuje za druhořadé řadit autorovo dílo k určitému literárnímu žánru. Ať už se próza přiřadí k románu či novele, vždy bude souznět s narativní strukturou, rozsahem i s propracovaností a tím, jak ji vnímá čtenář.¹⁸⁸

Můžeme však jen spekulovat, zda množství pozitivních ohlasů na posmrtně vydanou knihu zapříčinila vysoká kvalita textu či ostych psát negativní kritiku na oblíbeného a zemřelého autora. Proto se často setkáváme s neshody, které se v následující kapitole kritických ohlasů po odchodu Jana Balabána pokusíme popsat a zjistit, zda převažuje pozitivní či negativní kritické přijetí tohoto díla.

---

¹⁸² HORÁK, Ondřej. Možná že jsme tady. In *Lidové noviny* 2004, roč. 17, č. 125 (29. 5.), s. 16.

¹⁸³ JUŘÍKOVÁ, Eliška F. Sugestivní mistr povídky: aneb, proboha, pane, ve vaší kůži bych být nechtěla. In *Host* 2006, roč. 22(10), s. 46-47. Dostupné také z: <http://casopis.hostbrno.cz/archiv/2006/10-2006/sugestivni-mistr-povidky>

¹⁸⁴ LJUBKOVÁ, Marta. In *Souvislosti* 2007, roč. 18, č. 1. s 272-274

¹⁸⁵ MERENUS, Aleš. Světliny v krajinách deprese. In *Tvar* 2007, č. 18(6), s. 2. Dostupné také z: http://old.itvar.cz/prilohy/96/06TVAR_07.pdf

¹⁸⁶ HORÁK, Ondřej. In *Lidové noviny* 2006, roč. 19, č. 276, s. 19.

¹⁸⁷ KOSTŘICOVÁ, Blanka. Prozaické díla Jana Balabána. In *Tvar* 2011, č. 14, s. 22. Dostupné také z: <http://old.itvar.cz/prilohy/72/Tvar14-2011.pdf>

¹⁸⁸ PUSKELY, Martin. Život ve stínu smrti. In *Host* 2011, č. 10. Dostupné také z: <http://casopis.hostbrno.cz/archiv/2011/10-2011/zivot-ve-stinu-smrti>

3.5 Kritika po smrti autora

V této kapitole bych se ráda zaměřila na mimoliterární skutečnost, která má možnost silně ovlivňovat recepci daného díla. Smrt autora může někdy dokonce i zvýšit prodeje knih. To si myslí i Balabánův dobrý přítel a básník Petr Hruška ve spojení s posledním vydaným románem *Zeptej se táty*, který pojednává o zemřelém otci.¹⁸⁹ Ještě větší zájem totiž kniha způsobila, když Jan Balabán zesnul v den výročí otcovy smrti. Je tedy možné, nově vydaný titul vnímat čistě jako literární text bez vnějších okolností, jako je například smrt autora? Podobným tématem se zabýval i Pavel Janoušek ve své studii *Smrt člověka a zrod literární legendy*.¹⁹⁰ Podle Janouška se tak mnoho kritiků při posouzení díla opíralo nejen o čtenářskou reflexi a přistupovali k němu s těžkým pocitem. Autor totiž již získal své významné postavení v české literatuře, dílo pojednává o smrti jeho otce a on sám těsně před vydáním zemřel. Janoušek tvrdí, že úmrtí autora se může stát součástí spisovatelova příběhu, důležitým aspektem tohoto vnímání je však to, zdali je jeho smrt dostatečně pocíťována jako předčasná.¹⁹¹

Janoušek ve své studii popisuje částečnou mytizaci Balabánova úmrtí. To příkládá nejen nečekanému úmrtí, ale i tomu, že autor se téměř ve všech svých prózách věnoval problematice smrti. Nejmytičtější se však stal den úmrtí Jana, který se shodoval s datem smrti i jeho otce. Literární publicistika tak téměř ve všech případech, patrně z „propagačních“ důvodů, zmínila tyto překvapivé skutečnosti týkající se odchodu významného spisovatele. Z Janouškovy studie je patrné, že si myslí, že literární ocenění, které kniha *Zeptej se táty* získala, zapříčinily spíše okolnosti doprovázející její vznik a vydání, než čistě literární kvality. Ceny, které dílo získalo v letech 2010 až 2011, daly recenzentům i médiím opět možnost vrátit se ke knize a přispívat na růstu mýtu kolem jejího vzniku. Vlivem tohoto mediálního ohlasu stalo se dílo podle Janouška středem zájmu „snobů“, a Balabán se tak stal na určitou dobu spisovatelem téměř populárním.¹⁹²

Můžeme si také povšimnout, že próza uzavírající literární odkaz autora se v roce 2010 dočkala také vydání formy audioknihy. Čte ji především divadelní herec Norbert Lichý a trvá lehce přes tři a půl hodiny. Není však možné dohledat její úspěšnost a čtenářskou i kritickou recepci. Téměř vždy se však můžeme setkat s připomenutím okolností smrti autora. „Knihu psal Jan

---

¹⁸⁹ HRUŠKA, Petr. Editor Petr Hruška o smrti a marketingu. In *Hospodářské noviny* roč. 54, 2010, č. 253, s. 11.

¹⁹⁰ JANOUŠEK, PAVEL. Smrt člověka a zrod literární legendy. In *Host* 2011, roč. 27, č. 10, s. 40-46

¹⁹¹ Tamtéž, s. 40-46

¹⁹² Tamtéž, s. 40-46

Balabán s myšlenkou na smrt svého otce, je plná biblických symbolů a přirovnání. Sám autor zemřel v den výročí jeho úmrtí ve svých devětačtyřiceti letech.¹⁹³

Někteří kritici v úvodu svého textu pouze uvedli, že autor knihy zemřel, jiní i přiznávají, že tento fakt může, nebo dokonce musí ovlivňovat jejich posudky. Podobný názor zastává například i recenzentka *Reflexu* Kateřina Kadlecová, která říká: „Není možné, aby nostalgie a úcta k mrtvému prozaikovi neovlivnily kritiky, kteří zcela jistě hned v den vydání knihy, 30. června, usednou ke čtení.“¹⁹⁴

Již víme, že ceněny byly především prózy povídkové než ty označované za román. V souvislosti s poslední prózou *Zeptej se táty* se ale setkáváme s rozporuplnými názory na románové kvality díla. Pavel Kotrla například tvrdí, že „Balabánovi se opět podařilo a s definitivní platností překonat hranici povídky a krátké prózy, ve které se doposud pohyboval a kterou úspěšně překročil již prózami *Černý beran* a *Kudy šel anděl*.“¹⁹⁵ S tímto názorem souhlasí i Marek Lollok, který zařadil Balabána díky poslední knize k nejlepším současným českým romanopiscům a považuje ji za vrchol autorovy tvorby.¹⁹⁶ Naopak tomu Aleš Palán přisuzuje úspěšnost díla spíše neuvěřitelné události autorova života, se kterou je spojené. Také dokáže říci, že nepřekročil mystérium jeho neúspěšnějších povídkových souborů jako jsou *Možná že odcházíme* a *Jsmetady*.¹⁹⁷ I Alice Horáčková považuje povídkové knihy za zdařilejší, především protože v nich výrazněji vyniká autorova citlivost.¹⁹⁸ Ondřej Horák dodává, že v porovnání s předchozími delšími prózami jako je *Černý beran* a *Kudy šel anděl*, je poslední autorům román vydařenější nebo konečně vydařený. Také on vidí změnu v nahlížení Balabána jako na spisovatele. Po jeho smrti se stává autorem významným, zvýšil se zájem o jeho osobu a jeho literární dílo.¹⁹⁹

Někteří autoři kritik si uvědomují směřování ke vzniku mýtu a snaží se na tuto skutečnost nahlížet s nadhledem a s odstupem. I přesto je z některým recenzí cítit ostých psát negativní posudky. Můžeme se dokonce setkat s pokusy postavit poslední dílo na vrchol autorovy tvorby.

---

¹⁹³ Autor neuveden; *Zeptej se táty*. Audiotéka, URL: <https://audioteka.com/cz/audiobook/zeptej-se-taty>

¹⁹⁴ KADLECOVÁ, Kateřina. Láska a smrt. In *Reflex* 2010, č. 27, s. 60.

¹⁹⁵ KOTRLA, Pavel: Dialog se smrtí a pomíjivostí. In *Týdeník Rozhlas*. [online]. 4. 8. 2010 [cit. 2018-14-02]. URL: http://www.rozhlas.cz/kultura/literatura/_zprava/764842

¹⁹⁶ LOLLOK, Marek. Poslední otázky Jana Balabána. *Vašeliteratura* [online]. 8. 12. 2010 [cit. 2018-14-02]. URL: <http://www.vaseliteratura.cz/pro-dospELE/1036-zeptej-se-taty>

¹⁹⁷ PALÁN, Aleš. Jan Balabán šel ve své knize smrti naproti. In *Katolický týdeník* roč. 21, 2010, č. 36 (31. 8. - 6. 9.), s. 8. Dostupné také z: <http://www.katyd.cz/clanky/jan-balaban-sel-ve-sve-knize-smrti-naproti.html>

¹⁹⁸ HORÁČKOVÁ, Alice. Trýznivá Balabánova kniha. Poslední. In *Mladá fronta Dnes* 2010, 21(158). Scéna Dnes, s. 34.

¹⁹⁹ HORÁK, Ondřej: Posmrtná sláva Jana Balabána. In *Hospodářské noviny* 2011, 11. 4.

O podobné hodnocení se pokouší Jiří Peňás. Ten označuje Balabána za nejvážnějšího spisovatele svojí generace, který ve své poslední knize „nalezl svůj zenit i bod alfa, který se stal omegou.“²⁰⁰ Aleš Merenus i přes drobné nedostatky považuje poslední Balabánův román za jeden z nejpozoruhodnějších textů, které kdy napsal. Dle něj se jedná o prózu vyzrálou dokončující jeho celkové a soudržné dílo.²⁰¹ Opatrně ke kritice přistupuje Ondřej Horák, který by sice rád řekl, že se autorovi podařilo napsat podařený román, ale netroufá si soudit, zda se kniha *Zeptej se táty* může vyrovnat vrcholným povídkovým souborům.²⁰²

Josef Obruč se pokouší k dílu přistupovat bez mediálního příběhu a dokáže tedy zmínit i několik nedokonalostí. Nezdají se mu „bobtnající“ metafory, biblické odkazy nebo kazatelská přirovnání. Uznává však soudržnost a pevnost celého románu. Všimá si také častého užití záporných tvarů slov.²⁰³ I Alice Horáková přiznává, že se sice nejedná o nejlepší autorovu knihu, ale rozhodně je nejdrásavější. V úvodu kritiky lehce podporuje mytizaci smrti Balabána. Nedostatky vidí v opakovaném užívání některých prvků a také v jejich přepínání.²⁰⁴ Blanka Kostřicová jediná zmiňuje gramatické chyby, které přisuzuje rekordní rychlosti vydání.²⁰⁵

3.6 Souborné vydání děl

Posmrtně byl nakladatelstvím Host vydán souborný svazek čtyř knih, které obsahují všechna prozaická, publicistická i dramatická díla autora. My se nejvíce zaměříme na první a druhý svazek, neboť ústředním tématem práce je prozaická část autorova literárního odkazu.

Editorem souborného vydání, které si přiblížíme dále, se stal básník Petr Hruška. Vydání se také setkalo se smíšeným přijetím odborného publika. Hruška je i autorem doslovu k prvnímu svazku, ve kterém přibližuje čtenářům styl Balabánova psaní a shrnuje stěžejní aspekty celého spisovatelova díla. V souhrnu můžeme podotknout, že velká část Hruškova doslovu se shoduje i s většinovou kritickou recepcí. Vyzdvihuje autorův smysl pro detail, to že si své příběhy nevymýšlí, ale zažívá je. Balabánovy romány jsou pro Hrušku „...provázanými shluky povídkových epizod, jednotlivé kapitoly těchto románů mají nápadnou soběstojnost...“ Proto

---

²⁰⁰ PEŇÁS, Jiří: Balabánova alfa i omega. In *Lidové noviny* 2010, 17. 7. s. 29

²⁰¹ MERENUS, Aleš. Vzpomínky na tátu. In *Protimluv* 2010, č. 9 (3-4), s. 52.

²⁰² HORÁK, Ondřej. Jan Balabán v posledním románu píše o otcově smrti. In *Hospodářské noviny* 2010, 8. 7.

²⁰³ OBRUČ, Josef. Pokles kraje ještě neskončil. In *A2* 2010, č. 6 (21), s. 7. Dostupné také z:

<https://www.advojka.cz/archiv/2010/21/pokles-kraje-jeste-neskoncil>

²⁰⁴ HORÁČKOVÁ, Alice. Trýznivá Balabánova kniha. Poslední. In *Mladá fronta Dnes* 2010, 21(158). Scéna Dnes, s. 34.

²⁰⁵ KOSTŘICOVÁ, Blanka. Prozaické díla Jana Balabána. In *Tvar* 2011, č. 14, s. 22. Dostupné také z:

<http://old.itvar.cz/prilohy/72/Tvar14-2011.pdf>

podotýká, že je nesmyslné třídit autorovy knihy dle tradičních žánrů. Děje, postavy i jednotlivá sdělení směřují k něčemu důležitějšímu a to Hrušku láká na autorových textech nejvíce. Pro Balabána nebylo psaní koníčkem, u kterého se odreagoval, ale psaní se stává nevyhnutelným vzkazem o viděném. Mnozí si vážnost textů pletou s temností.²⁰⁶

Při vydání souborných svazků přišla některým kritikům do rukou příležitost, možná i povinnost opět posuzovat díla starší, která mnohdy již hodnotily. Tentokrát však ke kritice musí přistupovat s myšlenkou na předčasnou a svým způsobem tragickou smrt autora.

Doslov druhého románového a novelového svazku napsal publicista Josef Chuchma, který se stal mnohokrát i autorem kritik na díla Jana Balabána. Chuchma na rozdíl od Hrušky, popisuje temnost autorových knih, zejména těžkost poslední *Zeptej se táty*. Chuchma také říká, že mnoho kritiků románové pokusy hodnotilo negativně, především, protože nenaplňovaly románovou formu. Autor doslovu však nepovažuje jednu formu románu za správnou, takže žánrovost Balabánových próz mu byly vlastně lhostejné. Pro Chuchmu se Balabán stal s každou knihou přístupnější, také zmiňuje mnoho kritik, které vznikly na adresu vydaných knih autora. Zdá se mu jakoby autorský hlas Jana Balabána, řadě lidí vyrůstajících a dospívajících v normalizačním období, mluvil z duše, poznávají se v něm.²⁰⁷

S vydáním souboru *Románů a novel* vnímá Ondřej Horák již dříve vydané prózy jinak, právě tím, jak jsou uspořádány za sebou. *Černý beran* se mu zdá přesto stále fragmentární, *Kudy šel anděl* i po letech „připomíná příliš hustou, tuhou hmotu, a to nejen v důsledku tíhy tematické...“ Horák si cení především prózy *Boží lano* a *Prázdniny* a také pokládá chronologické uspořádání prvního i druhého souborného díla za nešťastně zvolené, protože mohou být první, ještě těžkopádné texty nepřístupné čtenářům, a tak se následně nemusí dostat k těm zdařilejším.²⁰⁸

Jako chybu vydání spatřuje Blanka Kostřicová to, že není uvedeno, podle čeho jsou, mimo textů knižně vydaných, vybrány texty publikované pouze časopisecky. Zda se jedná o výběr či snahu úplného shrnutí tvorby autora. I ona vidí za problematické žánrové rozdělení svazků, protože u autora žánr hraje jen malou roli. Celkově by považovala za rozumnější zvolit rozčlenění čistě chronologické, nikoliv žánrové a poté chronologické.²⁰⁹ Lucie Zinke stručně popisuje čtení

---

²⁰⁶ HRUŠKA, Petr. Vážně. In BALABÁN, Jan. *Povídky*. Vyd. 1. Host, 2010. 507, vii s. Dílo; sv. 1.

²⁰⁷ CHUCHMA, Josef. Od sebe k druhým a zpět k sobě. In BALABÁN, Jan. *Romány a novely*. Vyd. 1. Host, 2011. 561, xv s. Dílo; sv. 2.

²⁰⁸ HORÁK, Ondřej. Jan Balabán a jeho bratři a sestry. In *Hospodářské noviny*, 3. 6. 2011

²⁰⁹ KOSTŘICOVÁ, Blanka. Prozaické díla Jana Balabána. In *Tvar* 2011, č. 14, s. 22. Dostupné také z: <http://old.itvar.cz/prilohy/72/Tvar14-2011.pdf>

povídek souboru za rychle ubíhající a děj stanovuje za plynulý. Pro snazší pochopení příběhů, doporučuje nejdříve přečíst doslov Petra Hrušky. To doporučuji i já, neboť pokud čtenář chce číst souborné vydání chronologicky, jako první čte *Středověk*, který je pro čtenáře, který se teprve seznamuje s Janem Balabánem, výrazně nejasný a těžko přístupný. Také by bylo účinnější čistě chronologické rozdělení povídek, protože knihy mají na sebe určitou návaznost. A přestože jsou některé žánrem povídkou a jiné románem, tak tvoří celek.

ZÁVĚR

Jan Balabán za svého života vydal celkem sedm prozaických knih, jedna další vyšla až posmrtně. Ve všech těchto dílech můžeme spatřit autorův zřetelný tvůrčí vývoj, ale i změny v přístupu literární kritiky k jeho textům i osobě.

Nejvíce se jeho prózou zabývali Ondřej Horák (*Hospodářské noviny, Lidové noviny*), Josef Chuchma (*Mladá fronta Dnes, Respekt*), Marek Vajch (*Revolver Revue*), Vladimír Novotný (*Týdeník rozhlas, Český jazyk a literatura*), Milan Jungmann (*Tvar, Literární noviny*), Pavel Mandys (*Týden, Přítomnost*), Jan Němec (*Respekt*), Blanka Kostřicová (*Tvar, Literární noviny*). Nejsilnější zastoupení kritické recepce Balabánových próz, ať již z pera výše zmíněných kritiků, nebo jiných, spíše příležitostných, můžeme sledovat v literárním periodiku *Tvar*, v *Literárních novinách*, v *Hostu* a ve velkých českých denících jako jsou *Hospodářské noviny* nebo *Mladá fronta Dnes*, to svědčí i o obecné známosti Jana Balabána.

Až na Balabánovu prvotinu *Středověk* se texty těšily silnému kritickému ohlasu, můžeme dokonce říci, že s každým vydaným dílem rostly i počty publikovaných recenzí a kritik. Nejvíce reflektována byla povídková kniha *Možná že odcházíme*, poté soubor *Jsme tady* a román *Zptej se táty*.

Kritika se soustředovala zejména na to, jaká témata volil Balabán jako ústřední. Nejvíce kritiků shledává téma takřka všech knih v pocitech a myšlení člověka, který se nachází v nepříjemné životní situaci, často neví kudy kam, tápe a hledá smysl života. Převážně je příčinou problémů a nepříznivých okamžiků odehrávajících se ve všedních dnech života problematika rodinných, ale i milostných vztahů. Proto se aktéři pokoušejí nalézt možnost soužití v dané situaci, svoje ztracené jistoty a štěstí. Až s knihou *Možná že odcházíme* reflektují někteří kritici částečnou obměnu tématu, do popředí se totiž dostává smrt a otázky konečnosti lidské existence. Ještě silněji podle řady posuzovatelů zaznívá téma smrti v souboru *Jsme tady*. Nakonec se smrt stává hlavním tématem i poslední Balabánovy knihy *Zptej se táty*.

Celkově můžeme říci, že stěžejními tématy sledovanými literární kritikou v Balabánových prózách je problematika a také kvalita mezilidských vztahů, neschopnost komunikovat mezi sebou a z toho plynoucí trýznivé momenty života. V pozdějších autorových dílech kritici zmiňují jako hlavní téma smrt a otázky smyslu bytí, méně často zaznívá jako téma dětství, víra, deprese nebo alkoholismus.

Převážně jako nedostatek je vnímána deprese, těžkost a marnost autorových děl. Většina recenzentů říká, že těchto negativních pocitů je v knihách příliš.

Protože hlavní dějová linka se odvíjí ve většině textů od mužské postavy, tak se kritika rovněž pokusila definovat její ustálený typ. Balabán ve svých povídkách a románech využívá jako hlavního hrdinu muže ve středních letech, který vykazuje silné autobiografické znaky. Za důležité považuje kritika i to, že je rozvedený nebo právě prožívá jiné vztahové problémy. Velmi často se můžeme setkat s názorem, že jednotlivé postavy putují napříč knihami, a tak vznikají pouze varianty jedné osoby. Tento autorův ustálený typ postavy je osamělý, zažívá pocity nenaplnění života a je poznamenán totalitním režimem, ve kterém vyrůstal. Někdy je opakované užívání typu postavy definováno jako sklon ke stereotypnosti. Stejně znaky jako mužské postavy podle některých recipientů vykazují i ženské hrdinky, kterými se však zabývalo jen málo z recenzentů. Výjimkou je Lucie Nováková, která oceňuje v knize *Kudy šel anděl* především ženské postavy, jež vidí jako propracovanější a důležitější.

Výjimečně můžeme pozorovat, že například u knihy *Černý beran* Marek Vajchr negativní kritikou nešetřil. Pro něj se charaktery tohoto románu jeví jako příliš výstřední. Ve většině případů se však povahy postav, díky jejich vykreslení, sešly s příznivou kritikou.

Zájem kritiky získal také celkový vypravěčský styl autora. Můžeme vidět, že vývoj vypravěčského stylu a postupu zaznamenalo i kritické publikum. První kniha *Středověk* je podle mnoha posuzovatelů výrazně abstraktní i další díla jako je *Boží lano*, *Černý beran* i *Kudy šel anděl* vykazují ještě znaky lyričnosti, proto pro některé posuzovatele vyznívají texty jako nejasná a nesrozumitelná přemítání. S postupem času však Balabán od přemíry lyriky upouští a přidává dílům více autobiografičnosti a epických prvků.

Zajímavé je, že i přes následný úspěch knihy *Možná že odcházíme* můžeme vidět v souvislosti s narativním stylem i negativní kritickou reflexi. Někteří autoři kritik totiž pokládají knihu za příliš monotónní a zdá se jim, že se v ní nachází až příliš pesimismu, melancholie a beznaděje.

V souhrnu se dá říci, že s žádnou knihou Balabán nevybočil ze své tvorby. Texty nesou stejné nebo přinejmenším podobné vypravěčské postupy a celkově jeho knihy působí na většinu jako trýznivé a znepokojivé. Velmi často se proto jeho vypravěčský styl setkává se spíše negativní kritickou recepcí.

Méně zájmu bylo věnováno časové stránce autorova literárního odkazu, i přesto, že čas je dle mého názoru důležitou složkou autorových textů. Tematizace času je přirozeně prvkem, který

v maximální míře zakládá existenciální polohu Balabánových próz. Postavy jsou spjaty s časem, minulost je všude provází a determinuje jejich životy, proto se velmi často setkáváme s retrospektivními pasážemi textu. Čas také souvisí s konečností existence postav a s otázkami, které vyvolává.

Dle kritických ohlasů na jazyk děl Jana Balabána můžeme tvrdit, že autor jím recipienty výrazně zaujal. Vyzdvihují jeho smysl pro detail a přesnost výrazu, někteří dokonce upozorňují na lehký jazykový humor, kterého autor umí docílit například díky dvojsmyslům. Balabán podle nich disponuje bohatými výrazovými prostředky, které využívá podle typu postavy a prostředí, ve kterém se nachází. Někdy jeho jazyk dokonce působí jako valící se proud. V souvislosti s jazykem shledáváme u několika recenzentů přirovnání Jana Balabána k povídkáři Janu Čepovi, který tvořil od třicátých do šedesátých let 20. století. Výjimečně se setkáváme s negativní kritikou jazykové složky Balabánových děl u Roberta Krumphanzla, pro kterého autorova práce s jazykem není dostatečně zajímavá.

Již zmíněna minulost se váže na další aspekt autorovy tvorby, a to na kompozici. Postavy mají dvojí existenci, žijí zároveň v minulosti, ale i přítomnosti, kdy minulost představuje dětství jako šťastné a bezstarostné období života. Podle některých autorů recenzí Balabán rychle střídá vyprávěcí časy. Kritici také často přicházejí s názorem, že se díla skládají z mozaiky či fragmentů, nebo je přirovnávají k filmu nebo fotografii. Příběhy a postavy se prolínají, a vznikají tak určité výjevy ze života či zastavené okamžiky. Převážná část posuzovatelů oceňuje to, že se příběhy neodvíjejí lineárně a chronologicky, naopak Robert Krumphanzl to vnímá jako výrazný nedostatek.

Pro většinu recenzentů prostory popsané v autorových knihách nehrají významnou roli, a tak se aspekt prostoru projevil v pouze malém počtu kritik. Někteří z nich pokládají za stěžejní prostory knihy Ostravsko a zejména Ostravu, její skrytá a nepříliš lichotivá zákoutí. Tím Balabán utvrzuje povědomí čtenářů o dnešní podobě Ostravy.

Za Balabánovu přednost je považován jeho vypravěč a hledisko. Již bylo zmíněno, že střídá perspektivy vyprávění, někdy tak rychle, že tuto změnu nedokáže čtenář zachytit a může se v textu ztrácet. Aby změnu nahlížení zesílil, využívá k tomu různé jazykové prostředky a výrazy. Někdy také střídá vševědoucího er-formového vypravěče s ich-formovým, kdy ve většině případů převažuje ich-forma a vypravěč je „skryt za textem“. Díky tomu čtenář vnímá text nezprostředkovaně.

Kritika shledala Jana Balabána v otázce žánrového zařazení jako spisovatele povídky, dokonce se nebojí tvrdit, že se stal jejím mistrem. V jeho celkové literární produkci opravdu dominují povídkové soubory a jeho pokusy o delší texty či romány hodnotila kritika spíše negativně nebo alespoň značně opatrně. Výjimkou je však poslední román *Zeptej se táty*, u kterého se řada posuzovatelů nemohla shodnout, zda se opravdu jedná o podařený román, nebo jestli svého úspěchu na poli literárních cen i kritiky získal neoprávněně, na základě ostychu psát negativní hodnocení knih právě zemřelého autora.

V následující kapitole jsme se zabývali kritickou recepcí, která se proměnila s autorovým nečekaným úmrtím. Až po jeho smrti totiž byla publikována kniha *Zeptej se táty* a souborné vydání jeho textů, a tak byla opětovně věnována pozornost dílům starším – přirozeně s tím, že jen málokdo dokázal, respektive chtěl odhlížet od zásadního faktu autorovy předčasné smrti. V řadě recenzí můžeme vidět částečnou mytizaci autorova úmrtí a někteří recipienti v úvodu svého textu dokonce přiznali, že jsou ovlivněni nečekaným odchodem významného spisovatele. Nemůžeme s definitivní platností říci, zda převažující příznivé kritiky i následující výhry literárních cen románu *Zeptej se táty* jsou pouze výsledkem autorova spisovatelského umu, nebo jestli jde jen o snahu neranit city pozůstalých a nevypadat jako „hyena“, která „rozcupuje“ dílo oblíbeného autora.

Jiný přístup kritiky se objevil s publikováním souborného díla z pozůstalosti autora. Ve spojení se souborným vydáním můžeme objevit nové i negativní názory na již vydaná starší díla. Způsob a úprava publikování souborných svazků se dočkala nepříznivého přijetí, kritizováno bylo chronologické a následně žánrové členění textů; kritika tedy v tomto případě nesměřovala k osobě autora, nýbrž editora (jímž byl Balabánův blízký přítel Petr Hruška).

Mnozí recenzenti přistoupili k dílům jiným způsobem než při jejich prvním vydání. Někteří opět popisují temnost autorových knih, a to i poslední *Zeptej se táty*. Například Ondřej Horák si výrazně cení textů *Boží lano* a *Prázdniny*, kterým nejdříve nebyla příliš nakloněná kritická obec. S každým novým textem se Balabán stává přístupnější čtenářům, a proto řada kritiků pojala chronologické řazení textů za nešťastně zvolené. Úspěšnost si stále ponechal povídkový soubor *Možná že odcházíme*, který vyhrál několik literárních cen a díky kterému si Balabán zajistil, že všechny jeho další vydané knihy dostaly patřičnou kritickou reflexi.

Z analýzy kritických ohlasů vyplývá, že se Jan Balabán stal autorem osobitého jazykového výrazu, u kterého není rozhodující literární žánr knihy, i přesto že byl chválen spíše za povídkové soubory. Kritika románů většinou byla zapříčiněna posuzováním naplnění,

respektive nenaplnění kritérií románového žánru. Téma ve svých knihách Balabán používal téměř stejná, to však dle kritického publika není na škodu, neboť je stále rozvíjel a může se zdát, že knihy na sebe částečně navazují. Děj většinou zakládal na problémech komunikace, kterými podle něj trpí takřka celá dnešní společnost, zaměřoval se také na minulost postav i naší země. Literární kritika vymezila také typ postavy, kterou autor využívá ve svých knihách. Převážně se jedná o muže ve středních letech, který vykazuje zřejmé rysy autobiografičnosti. Hrdinové jsou představeni ve všedních situacích jejich životů, jsou uvěřitelní a mnoho z nás se v nich i v jejich problémech může spatřit, čili: jde o naplnění identifikace čtenáře s literární postavou

Až s postupem času si analyzovaný spisovatel získal pevnou čtenářskou základnu a zpětnou vazbu od renomovaných kritiků i příležitostných autorů deníkových recenzí. Za největší úspěch autorovy tvorby je širokou veřejností i kritikou považována kniha *Možná že odcházíme*, která získala i cenu Magnesia litera. Balabán navždy zůstane autorem spojeným s Ostravou, navzdory tomu, že kritika prostorové stránce děl nepřikládala velký význam. Byl a pravděpodobně jistou dobu ještě bude oblíbeným spisovatelem, ke kterému kritici i po smrti přistupovali s úctou a obdivem.

SUMMARY

This bachelor thesis deals with an analysis of the critical reception of the Czech writer Jan Balabán's prose. The thesis is divided into three main chapters. In the first part we focused on the contemporary culture of Czech literature, and on the changes that came along in the year 1989. In this part we also described the personality of the Czech writer Jan Balabán and his literary works. In the second chapter we defined the term 'literary criticism' and described contemporary Czech literary criticism, the main personalities in this field and important literary print along with internet periodicals. Following that, a final analytical section is divided into those main aspects, which were monitored by literary criticism (themes, characters, genre, narrative style, etc.). Particular consideration is paid to the criticism after Jan Balabán's death and complete editing of his works.

Literary criticism appreciates the author for his language and for capturing feelings and moods. On the contrary the darkness and lyrics of his works were often criticized. According to critics Jan Balabán used the same themes and main characters. The most successful book of his authorship is the storybook *Možná že odcházíme*. Criticism after his death was largely shy of criticizing posthumously released work *Zeptej se táty*. Jan Balabán will always remain an author connected with the Czech city Ostrava. He was and probably will be for some time an admired writer, to which the critics, even after his death, approached with respect and admiration.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

Prameny – beletrie:

BALABÁN, Jan. Povídky. Vyd. 1. Brno: Host, 2010. 507, vii s. Dílo; sv. 1. ISBN 978-80-7294-396-8.

BALABÁN, Jan. Romány a novely. Vyd. 1. Brno: Host, 2011. 561, xv s. Dílo; sv. 2. ISBN 978-80-7294-477-4.

Prameny – kritiky a recenze:

BALABÁN, Milan. Černý Beran. In *Křesťanská revue* 2002, roč. 69, č. 1, s. 27-28. ISSN 0023-4613.

BIELECKI, Jakub. Prázdniny. In *Sedmá generace* 1999, roč. 8, č. 1, s. 14-15. ISSN 1212-0499.

BÍLEK, Petr A. Udělej si sám. O sebeukájení dnešních literárních kritiků. In *A2* 2008. č. 5, s. 7. ISSN 1803-6635.

ČERMÁČEK, Petr. Stírání zlatavých okrajů. In *Sedmá generace* 2000, roč. 9, č. 7, s. 19. ISSN 1212-0499

FOLDYNA, Lukáš. Zjevení podle Jana (Balabána). In *Host* 2004, roč. 20(7), s. 52-53. ISSN 1211-9938. Dostupné také z: <http://casopis.hostbrno.cz/archiv/2004/7-2004/zjeveni-podle-jana-balabana>.

FRANCZYK, Karel. Anděl lepší Berana. In *Tvar* 2004, roč. 15, č. 1, s. 20. ISSN 0862-657X.

GILK, Erik. Bojím se o život. In *Texty* 2001, roč. 5, č. 20, s. 30-31. ISSN 1804-977X. Dostupné také z: http://texty.kotrla.com/pdf/texty_20.pdf

HAMAN, Aleš, HAKL, Emil. Jan Balabán: Černý beran. In *Tvar* 2001, č. 3, s. 19. ISSN 0862-657X. Dostupné také z: http://old.itvar.cz/prilohy/329/T03_01.pdf

HORÁČKOVÁ, Alice. Trýznivá Balabánova kniha. Poslední. In *Mladá fronta Dnes* S2010, 21(158). Scéna Dnes, s. 34. ISSN 1210-1168.

HORÁK, Ondřej. Jan Balabán v posledním románu píše o otcově smrti. In *Hospodářské noviny* 2010, 8. 7. ISSN 0862-9587.

HORÁK, Ondřej. Jan Balabán a jeho bratři a sestry. In *Hospodářské noviny*, 3. 6. 2011, ISSN 0862-9587.

HORÁK, Ondřej. Možná že jsme tady. In *Lidové noviny* 2004, roč. 17, č. 125, s. 16. ISSN 0862-5921.

HORÁK, Ondřej. Náš život není celý, ještě jsme tady. In *Lidové noviny* 2006, roč. 19, č. 276, s. 19. ISSN 0862-5921.

HORÁK, Ondřej. Obsluhoval jsem v samoobsluhách. In *Právo* 2003, roč. 13, č. 112, příl. Salon, s. 4. ISSN 1211-2119.

HORÁK, Ondřej: Posmrtná sláva Jana Balabána. In *Hospodářské noviny* 2011, 11. 4., ISSN 0862-9587

HRUŠKA, Petr. Editor Petr Hruška o smrti a marketingu. In *Hospodářské noviny* roč. 54, 2010, č. 253, s. 11. ISSN 0862-9587.

CHUCHMA, Josef. Balabánova novela: času je málo a voda stoupá. In *Mladá Fronta Dnes* 2000, roč. 11, č. 183, s. 19. ISSN 1210-1168.

CHUCHMA, Josef. Jsme tady a dost nás to bolí. In *Mladá fronta Dnes* 2006, roč. 17, č. 295, s. B5. ISSN 1210-1168.

CHUCHMA, Josef. Jan Balabán vnímá chvíle, v níž se lámou životy. In *Mladá fronta Dnes* 1999, roč. 10, č. 91, s. 13. ISSN 1210-1168.

CHUCHMA, Josef. Od sebe k druhým a zpět k sobě. In BALABÁN, Jan. *Romány a novely*. Vyd. 1. Host, 2011. 561, xv s. Dílo; sv. 2. ISBN 978-80-7294-477-4.

CHUCHMA, Josef. Marné útěky před sebou samým. In *Respekt* 2004, roč. 15, č. 26, s. 21. ISSN 0862-6545.

CHROBÁK, Jakub. O andělech (jen) na první pohled padlých. In *Psí víno* 2003, č. 25, s. 29. ISSN 1801-0202. Dostupné také z: http://www.psivino.cz/dudek/wp-content/uploads/PV_2003_25.pdf

IWASHITA, Daniela. Smrt jako tvůrce syžetu. In *Souvislosti* 2010, č. 21(4), s. 285, 286-288, 289. ISSN 0862-6928. Dostupné také z: <http://www.souvislosti.cz/clanek.php?id=1122>

JANÁČEK, Pavel, MAGDOŇ, Libor a KOČÍ, Dagmar. Recenzované knihy. In *Host* 1999, č. 15(2), s. 21. ISSN 1211-9938.

JANOUSĚK, PAVEL. Smrt člověka a zrod literární legendy. In *Host* 2011, roč. 27, č. 10, s. 40-46. ISSN 1211-9938.

JANOUSĚK, Pavel. Zeptej se táty. In *Tvar* 2010, č. 14, s. 3. ISSN 0862-657X. Dostupné také z: <http://old.itvar.cz/prilohy/41/Tvar14-2010.pdf>

JUNGMANN, Milan. Deset Balabánových povídek. *Tvar* 2007, č. 18(6), s. 2. ISSN 0862-657X. Dostupné také z: http://old.itvar.cz/prilohy/96/06TVAR_07.pdf

JUNGMANN, Milan. Román o pravdě a smyslu života. In *Literární noviny* 2010, č. 21(41), s. 20. ISSN 1210-0021.

JUNGMANN, Milan. Zamyšlené povídky. In *Mosty* 2005, roč. 14, č. 6, s. 9.

KADLECOVÁ, Kateřina. Láska a smrt. In *Reflex* 2010, č. 27, s. 60. ISSN 0862-6634.

KLÍČOVÁ, Eva. Zeptat se nitra: nad posledním románem Jana Balabána. In *Host* 2010, č. 26(8), s. 62-63. ISSN 1211-9938. Dostupné také z: <http://casopis.hostbrno.cz/archiv/2010/8-2010/zeptat-se-nitra>

KOPÁČ, Radim. I při odchodu zanecháváme stopy. In *Mladá fronta Dnes* 2004, roč. 15, č. 198. C8. ISSN 1210-1168.

KOPÁČ, Radim. Jsme tady a bolí nás to. In *Právo* 2007, roč. 17, č. 6, s. 8. ISSN 1211-2119.

KOSTŘICOVÁ, Blanka. Dvakrát Jan Balabán. In *Literární noviny* 1999, roč. 10, č. 3, s. 11. ISSN 1210-0021. Dostupné také z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=LitNIII/10.1999/3/11.png>

KOSTŘICOVÁ, Blanka. Prozaické díla Jana Balabána. In *Tvar* 2011, č. 14, s. 22. ISSN 0862-657X. Dostupné také z: <http://old.itvar.cz/prilohy/72/Tvar14-2011.pdf>

KOTRLA, Pavel. Dialog se smrtí a pomíjivostí. In *Týdeník Rozhlas*. [online]. 4. 8. 2010 [cit. 2018-14-02]. URL: <http://www.rozhlas.cz/kultura/literatura/_zprava/764842>.

KOTRLA, Pavel. Prozaické blues. In *Týdeník Rozhlas* 2005, roč. 15, č. 1, s. 4. ISSN 1213-2098.

- KRÁL, Jiří T. Kopání do mrtvol. Česká literární kritika L. P. 2008. In *A2* 2008, č. 13. s. 8. ISSN 1803-6635. Dostupné také z <https://www.advojka.cz/archiv/2008/13/kopani-do-mrtvol>
- KREDBOVÁ, Veronika. Melancholický Jan Balabán. In *Literární novinky* roč. 1, 2005, č. 3 (13), s. 8. ISSN 1804-7300.
- KRŠÁKOVÁ, Dana. Možná že odcházíme. In *Tvar* 2005, č. 14, s. 11. ISSN 0862-657X. Dostupné také z: <http://archiv.ucl.cas.cz/getpdf?path=Tvar/2005/14/12.pdf>
- KRUMPHANZL, Robert. Ztráty a nálezy. In *Revolver Revue* 2005, č. 58, s. 246-248. ISSN 1210-2881.
- KUBÍČEK, Tomáš. Ostrava uvnitř. In *Host* 2004, č. 7. s. 50-51. ISSN 1211-9938. Dostupné také z: <http://casopis.hostbrno.cz/archiv/2004/7-2004/ostava-uvnitř>
- LOLLOK, Marek. Poslední otázky Jana Balabána. *Vašeliteratura* [online]. 8. 12. 2010 [cit. 2018-14-02]. URL: <<http://www.vaseliteratura.cz/pro-dospele/1036-zeptej-se-taty>>.
- LJUBKOVÁ, Marta. Stále stejné povídky. In *Souvislosti* 2007, roč. 18, č. 1. s. 272-274. ISSN 0862-6928. Dostupné také z: <http://www.souvislosti.cz/clanek.php?id=582>
- LUP, Slávek In *Moravskoslezský deník* 1999, roč. 10, č. 5, s. 12. ISSN 1213-5577.
- MACHALA, Lubomír. Jistoty, hledání a tápání Černého berana. In *Lidové noviny* 2001, roč. 14, č. 64, s. 21. ISSN 0862-5921.
- MACURA, Ondřej. Beznadějné pohledy na ještě beznadějnější prázdno. In *Tvar* 1999, č. 9, s. 20. ISSN 0862-657X. Dostupné také z: http://old.itvar.cz/prilohy/373/T09_99.pdf
- MANDYS, Pavel. Jsme tady, smíření. In *Týden* 2007, roč. 14, č. 2, s. 68. ISSN 1210-9940.
- MANDYS, Pavel. Ptát se vážně. In *Týden* 2010, č. 17(30), s. 62. ISSN 1210-9940.
- MED, Jaroslav. Život není hra bez koncovky. In *Katolický týdeník* 2007, č. 12, s. 8. ISSN 0862-5557.
- MERENUS, Aleš. Světliny v krajinách deprese. In *Tvar* 2007, č. 18(6), s. 2. ISSN 0862-657X. Dostupné také z: http://old.itvar.cz/prilohy/96/06TVAR_07.pdf
- MERENUS, Aleš. Vzpomínky na tátu. In *Protimluv* 2010, č. 9(3-4), s. 52 ISSN 1802-0321.

MITÁČEK, Zdeněk. Jan Balabán: Boží lano. In *Texty* léto 1999, č. 14, s. 24-25. ISSN 1804-977X. Dostupné také z: http://texty.kotrla.com/pdf/texty_14.pdf

MOTÝL, Petr. Jan Balabán- „Středověk“. In *Weles* zima, 1995/1996, s. 29. ISSN 1214-2948. Dostupné také z: http://www.nehybnost.cz/weles/Weles_01_1996.PDF

NOVÁKOVÁ, Lucie. Próza úžasné barevnosti. In *Protimluv* 2003 roč. 2, č. 5, s. 32. ISSN 1802-0321.

NOVOTNÝ, Vladimír. Knižní noviny v próze a poezii. In *Český jazyk a literatura* 2004/2005, roč. 55, č. 2, s. 83-86. ISSN 0009-0786

NOVOTNÝ, Vladimír. Prozaické lano Jana Balabána. In *Slovo* 1999, roč. 90, č. 174, s. 8. ISSN 0037-7031.

NOVOTNÝ, Vladimír. Zapamatujte si jména Jan Balabán a Hnát Daněk. In *Týdeník Rozhlas* 1999, roč. 9, č. 20, s. 4. ISSN 1213-2098.

OBRUČ, Josef. Pokles kraje ještě neskončil. In *A2* 2010, č. 6 (21), s. 7. ISSN 1803-6635. Dostupné také z: <https://www.advojka.cz/archiv/2010/21/pokles-kraje-jeste-neskoncil>

PALÁN, Aleš. Jan Balabán šel ve své knize smrti naproti. In *Katolický týdeník* 2010, roč. 21, č. 36, s. 8. ISSN 0862-5557. Dostupné také z: <http://www.katyd.cz/clanky/jan-balaban-sel-ve-sve-knize-smrti-naproti.html>

PAULAS, Jan. Možná jsme se už vyčerpali. In *Katolický týdeník* 2005, roč. 16, č. 3, s. 8. ISSN 0862-5557.

PEŇÁS, Jiří. Balabánova alfa i omega. In *Lidové noviny*, 17. 7. 2010, s. 29. ISSN 0862-5921.

PEŇÁS, Jiří. Balabánův prst v trhlíně. In *Literární noviny* 2004, č. 44, s. 8. ISSN 1210-0021. Dostupné také z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=LitNIII/15.2004/44/8.png>

PÝCHA, Petr. Smutní, ne však nešťastní hrdinové. In *Právo* 2004, roč. 14, č. 238, s. 8. ISSN 1211-2119.

PUSKELY, Martin. Život ve stínu smrti. In *Host* 2011, č. 10. ISSN 1211-9938. Dostupné také z: <http://casopis.hostbrno.cz/archiv/2011/10-2011/zivot-ve-stinu-s>

RADOVÁ, Markéta. Vlákny spletenými v časoprostoru. In *Protimluv* 2007, roč. 6, č. 1/2, s. 51-52. ISSN 1802-0321

- ŘÍHOVÁ, Kateřina. Balabánovy přelety nad hranicemi příběhu. In *Literární noviny* 2007, roč. 18, č. 3, s. 10. ISSN 1210-0021
- SALVET, Jiří. Kde je současný vzdělaný muž vystaven pokoření. In *Rovnost* 1999, roč. 9, č. 28, s. 11. ISSN 0862-7967.
- SOLDÁN, Ladislav. Kůry andělské, kůry ostravské. In *Kam v Brně* 2003, roč. 47, č. 5, příl. Kam roč. 9, č. 5, s. 10-11. ISSN 1211-5304.
- ŠTOLBA, Jan. Pěší ostravští andělé In *Host* 2003, č. 7, s. 17-20. ISSN 1211-9938.
- ŠVANDA PAVEL. Balabánova chůze po laně. In *Host* 1998, č. 8, s. 92-93. ISSN 1211-9938.
- TRPKA, Vladimír. Příběh ze sebe vykloněný. In *A2* 2007, roč. 3, č. 8, s. 7. ISSN 1803-6635. Dostupné také z: <https://www.advojka.cz/archiv/2007/8/pribeh-ze-sebe-vykloneny> .
- VAJCHR, Marek. Jak si kdo hraje. In Kritická příloha *Revolver Revue* 2001, č. 20, s. 108-111. ISSN 1210-2881.
- VAJCHR, Marek. Ještě se neodešlo. In *Revolver Revue* 2007, č. 66 (březen), s. 280-281. ISSN 1210-2881.
- VANĚK, Petr. *iLiteratura* [online]. 13. 2. 2006, [cit. 2018-4-2]. ISSN 1214-309X. URL: <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/18621/balaban-jan-kudy-sel-andel>>.
- VANĚK, Petr. Možná že odcházíme. *iLiteratura* [online]. 11. 8. 2005, [cit. 2017-01-12]. ISSN 1214-309X. URL: <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/17711/balaban-jan-mozna-ze-odchazime>>.
- VONDŘICHOVÁ, Anna. Zeptej se táty. *iLiteratura* [online]. 6. 9. 2010 [cit. 2017-01-12]. ISSN 1214-309X. URL: <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/26989/balaban-jan-zeptej-se-taty-1>>.
- VONDŘICHOVÁ, Anna. Jan Balabán. In *A2* 2011, roč. 7, č. 26, s. 28. ISSN 1803-6635. Dostupné také z: <https://www.advojka.cz/archiv/2011/26/knihy>
- ZAHRADNÍČKOVÁ, Hana. Kudy šel anděl. In *Lidové noviny* 2003, roč. 16, č. 81, s. 16. ISSN 0862-5921.

ZELINSKÝ, Miroslav. „Kde život náš je v půli (sakra – pozn. M. Z.) ANEB ...aby se neutrhlo. In *Tvar* roč. 9, 1998, č. 21, s. 21. ISSN 0862-657X. Dostupné také z: http://old.itvar.cz/prilohy/405/T21_98.pdf

Literatura:

BARTHES, Roland. *Kritika a pravda*. Podlesí, 1997. ISBN 80-86019-53-5.

ČERNÝ, Václav. *Co je kritika, co není a k čemu je na světě*. Brno, 1968. ISBN neuvedeno

FIALOVÁ, Alena (ed.) *V souřadnicích mnohosti. Česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha, 2014. ISBN 978-80-200-2410

HAMAN, Aleš. *Nástin dějin české literární kritiky*. Jinočany, 2000. ISBN 80-86022-63-3.

HRUŠKA, Petr - MACHALA, Lubomír - VODIČKA, Libor et al. (eds.) *V souřadnicích volnosti. Česká literatura devadesátých let dvacátého století v interpretacích*. Praha, 2008. ISBN 978-80-200-1630-0.

KAUTMAN, František. *K typologii literární kritiky a literární vědy*. Praha, 1996. ISBN 80-85625-35-0.

KOSTŘICOVÁ, Blanka. *Sestupy a naděje Jana Balabána*. Olomouc, 2013. ISBN 978-80-905527-0-8.

KRÁLÍKOVÁ, Andrea. *Autorské tváře v knižních zrcadlech*. Příbram 2015. ISBN 978-80-87855-25-6.

TRÁVNÍČEK, Jiří. *Ve studených vodách svobody. Česká literatura 1989-2009*. In Host 26, 2010, č. 10, s. 33-38. ISSN 1211-9938.

VALÁŠKOVÁ, Tereza. *Existenciální motivy v díle Jana Balabána*. Brno, 2015. magisterská diplomová práce. Masarykova univerzita, Fakulta pedagogická.

VILDOVÁ, Hana. *Jan Balabán: Hledisko centra a periferie*. Praha, 2012. bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta.

ZDOBINSKÝ, Matouš. *Jsme tady a Možná že odcházíme Jana Balabána, jejich komparace a kritická reflexe*. Ústí nad Labem, 2012. bakalářská práce. Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem. Pedagogická fakulta.

Internetové a ostatní zdroje:

Autor neuveden; *Historie nakladatelství*. Host nakladatelství, [cit. 2017-26-12]. URL: <<http://nakladatelstvi.hostbrno.cz/o-nas/historie>>.

Autor neuveden; Zeptej se táty. Audiotéka, [cit. 2017-6-01]. URL: <<https://audioteka.com/cz/audiobook/zeptej-se-taty>>.

BEDNÁŘOVÁ, Šárka. Zpověď současného spisovatele. In *Před půlnocí* [televizní pořad]. ČT, 2007. ČT24 23. 1. 2007. URL: <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10095690193-pred-pulnoci/407231100250123/video/>>.

CHUCHMA, Josef. Jan Balabán biografie. In Jan Balabán [online]. [cit. 2018-01-01] URL: <<http://www.janbalaban.cz/biografie-4.html>>.

LUKEŠ, Jan, SCHMITD, Jan. Bouřlivé proměny Ostravska. In *Třistatřicetři*. [televizní pořad]. ČT, 2005. ČT2 11. 5. 2005 36:03. URL: <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/1096008034-tristatricettri/205562254200003/video/>>.

Motýl, Ivan. Možná že odcházíme. In *Čtenářský deník*. [televizní pořad]. ČT, 2005. ČT2 19. 1. 2008. URL: <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10169663406-ctenarsky-denik-mozna-ze-odchazime/308292320020002/video/>>.

ŘÍHOVÁ, Zuzana. Slovník české literatury po roce 1945. Jan Balabán. In *Slovník české literatury*, 2009 [online]. [cit. 2018-01-01]. URL: <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1639&hl=Jan+Balab%C3%A1n>>.